

ВЕЩНИЦИ ИЛИ Литературен ВЕЩНИЦИ ИЛИ

„Илиада“ в третото издание
на „Паралелни преводи“

Проза

- Емил Верхарен
- Петър Денчев
- Анри Мишо

Поезия

- Ева Х. Д.
- Виолета Кунева
- Вернер Ламберси

Разговори

- Луиз Глик
- Антония Апостолова
- Иван Шишиев
- Красимир Кавалджиев
- Анна Цочева
- Стефан Къшев
- Ненчо Костов

Лице на броя
Петър Горанов

Фотография: Иван Шишиев

Поезия в проза

Емил Верхарен

Заради себе си

Трябва да си го набиеш в главата: пишеш заради самия себе си. Наоколо? Зиналите патешки човки на глупостта. По-късно? Утре? Онова, което чувстваме, обичаме, бленуваме, вече не ще бъде несъмнената слава на разума. А Изкуството, изместено от невежеството и здравето! Какви стихове! с техните филигранни композиции; какви стихове! с техните гримове от диези; какви стихове! с техните внезапно сближили се наелектризиранни сръчки; какви стихове! лилии, творения от слонова кост, перли, небеса, градини, вечери: лилии, окаменели като клетви, творения от слонова кост, изваяни като мисли, отронени перли върху мрамора, небеса с цветовете на небесната дъга, градини, скроени като рокли, вечери, превърнали се в спомен, ще се явяват инертни и мъртви, тъй както бездиханни брони на земята.

А нашите гордосту? Кулите и позлатените скалисти носове, където, подобни на черни птици, те биха обсебили слънцето! А нашите жени? Превъзходната натруфена плът, платна по реките, водещи към морето! А нашите желания? Нощни луни сред блабата на треската. А нашите блянове? Флейти на лудостта, ехтящи надалеко, чак до призрачния хоризонт на морето! А нашите несъмнени истини? Стърчащи фарове, макар и лишени от факли. А нашите богове? Абаносови Сфинксове с огромна

зейнала паст, със странен вятър между челюстите и звездни отблясъци по крайчеца на зъбите. Къде са впрочем гордостите, жените, желанията, бляновете, несъмнените истини, идолите? Къде са впрочем и какви са злобещите вълни, които застават всички тези крушения да танцуват?

И тъй, нека се затворим с книгите - наши приятели, с перото и хартията, и несъмнено с тишината, изпълнена с неизвестност. Това е часът, в който от висотата на прозорците човек си мисли, че е сам над света, сред звездите. Далечното безкрайно минало почива в пепелта под същите тези звезди, които гледат как все още се извисяват Сфинксовете и Пирамидите. Безкрайното бъдеще ще се взре в същите тези златни зеници и ще погине от тяхната мистерия някоя вечер като нас. Да би могло утрото да не огрява никога вече баналността на жената! А отвъд мига човек не мисли нищо - за нищо, освен за тези неизбежни огнени очи на неизбежната космическа гибел, но горд със себе си и дори с признатата, благословена суета на стиха, който пише.

Освен ако не се възцари един нов род, въплъщение на разумността, ново начало, и не възприеме нашите блянове като първи несръчни опити на своята поезия. И тогава, осанна!, те единствени трябва да бъдат разбрани - далеч от свяклото се отново човечество - от новите и ненадейни властници, които ще бъдат освободени от бремето и смъртта - и може би ще разумеят Бога.

Превод от френски: ТОДОРКА МИНЕВА

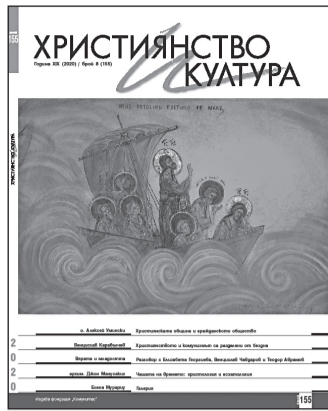
Броят се издава с подкрепата на НФК

ISSN 1310-9561

9 771310 956004

Отношението на Църквата към съвременния свят е в центъра на новия брой 155 на сп. „Християнство и култура“. В интервю за списанието московският свещеник Алексей Умински изказва мнението по отношение на протестите в Беларус, че *Църквата не може да мълчи при насилие над мирно протестиращи граждани*, а в по-общ план неговите мисли са представени в текста *Християнската община и гражданското общество*. На пътя към вярата на младите хора от различни деноминации е посветен разговорът с Елизабета Георгиева (29 г.), Венцислав Чавдаров (27 г.) и Теодор Аврамов (26 г.), озаглавен *Когато вярата на младостта срещне скептиците, критиците и идолите на съвременето*, а темата е продължена и с текста на Ангел Иванов *Младият човек в Църквата*.

Християнският поглед към актуалните проблеми в света е представен и в обръщението на папа Франциск пред Общото събрание на ООН под заглавие *Пандемията ни дава възможност да направим избор между важното и мимолетното*. Съвременното богословие е представено с текстовете на архим. Джон (Йоан) Пантелеимон Манусакис *Чашията на времето: христология и есхатология* и на Николае Шайнхард *Проблемът за предопределението*. Рубриката „Християнство и философия“ включва текста на Фабрис Аджадж *Ерата на изкуствения интелект (или Блазата вест на времето)*, а „Свидетели на вярата“ – статията на Ламброс Скооц за св. Нектарий Егински, озаглавена *Оклеветеният светец*. В интервю за списанието Венцислав Каравълчев изказва мнението, че *Християнството и комунизмът са разделени от бездна, която не може да бъде преодоляна*, взето по повод неговата нова книга *Репресивната политика на комунистическата власт срещу Православната църква в България*. Рубриката „Християнство и литература“ е представена с текстовете на Данаил Давидов *Интервю с дявола* и на Калин Михайлов *Бившите. Три вариации върху една тема*, а „Християнство и изкуство“ – със статията на Людмила Димова *От Карл Велики до Фридрих I Барбароса за изкуството и установите на тяхната власт в Майнц*. Броят е илюстриран с творби на Елена Мурариу, определяна като един от най-ярките представители на ново поколение майстори на румънската иконопис.

„Захарий Стоянов. 170 години от рождението му“ е водещата тема на ноемврийския брой 09 на сп. „Култура“. Как четем днес Захарий Стоянов? Като „иконограф на бъдещето“, както го назовава в разговора в броя проф. Иван Станков, или като „всемирния гражданин“ – според определението на Йордан Палежев, който прави паралел между неговата публицистика и тази на Виктор Юго. Можем ли да говорим за „ислямски сепаратизъм“ във Франция и за какъв точно сепаратизъм става дума – ще научите от анализа на известния френски ислямолог Оливие Роа. И отново в рубриката „Идеи“ можете да видите как писателите Людмила Улицка, Олга Сегакова и Лев Рубинщайн отговарят на призива на беларуската нобелова лауреатка

Светлана Алексиевич към руската интелегенция, както и да прочетете втората част на „Гински записки“ на Иван Теофилов. „Не се оплаквам“ – заявява в едно (не)юбилейно интервю актьорът Руси Чанев. Режисьорът Иван Пантелеев пък размишлява над „феномените на времето“, а белгийският писател Кун Петерс над „историите и вярата“.

И още в броя: разказ за 25 години ИСИ-София, както и анализ за новооткритите фалшификати в музея Луввиз. Режисьорът Стоян Радев говори за новата си постановка по романа „Поразените“ на Теодора Димова, а проф. Николай Йорданов представя „Варненско лято“ и „Световен театър в София“ онлайн. Кинокритикът Деян Стамулов прави своя прочит на кинофестивала „Златна роза“ 2020, а режисьорът Ивайло Христов анализира „страха в себе си“. И още кино: Адела Пеева за новия си филм „Мълчание с достойнство“, а Емил Спахийски разказва за проекта си „Икар в Кочериново“. Не пропускайте и голямото интервю на Александрина Пендачанска за нейните роли и творческо дълголетие. Фотографиите в броя, поделени между „портрети и представления“, са на Яна Лозева, а разказът в „под линия“ е на Яница Христова.

Емил Верхарен Поезия в проза

Встъпителна бележка

Подобно на редица поети от втората половина на XIX век след Бодлер, Емил Верхарен (1855 – 1916) – един от основоположниците на символизма и ярка фигура в белгийската франкофонска литература, също опитва перото си в писането на кратки поеми в проза. Между 1886 и 1895 г. той публикува 46 поеми. Същинска лаборатория за поетическо изкуство и модернизъм, този жанр се превръща в повод за експериментиране с гранични изразни форми. В кратките поеми в проза на Верхарен се смесват оригинална визия за света и слово, което разбива на пух и прах установените синтактични, лексикални и прозодични рамки на езика. Както Рембо в „Озарения“, Верхарен признава, че има една-единствена цел: да търси и намира думи, които да бъдат разбираеми за живите хора от бъдещето, за да изкаже на техен език болката от популените векове, която открива у себе си.

Кратките поеми в проза на Верхарен са публикувани за пръв път в три популярни франкофонски списания за литература, изкуство и наука по онова време: „Сосиете Нувел“ (1886 – 1894), „Валони“ (1890 – 1891) и „Кок руж“ (1895). През 1926 г. Андре Фонтен ги поддържа хронологично и ги публикува в специално издание на „Меркюр дьо Франс“, озаглавено „Импресии – първа серия“. По-късно Фонтен пише: „Мисленето и изкуството на Верхарен могат да бъдат разбрани в тяхната цялост единствено от онези, които се интересуват и от неговите поеми в проза – най-съкровено допълнение към чувствата, изразени още по-изящно в стиховете му“ („Vaerharen et son oeuvre“, Mercure de France, Paris, 1929, p. 147).

Българският превод на поемите в проза на Верхарен е осъществен с подкрепата на Национален фонд „Култура“ в рамките на програма „Творчески инициативи“.

ТОДОРКА МИНЕВА

Пътищата

Ти, низвергнатият от собственото си сърце, познаваш ли пътищата, които водят накрай света? Пътищата, уморени от извървените стъпки, пътищата, уморени от самите себе си, които се сливат с други пътища и се ослянят, и се утешават, и се стелят в далечината? Отвъд пустините – ето ги друмищата, подобно на реките отвъд морето. Отвъд планините – ето ги пътеките към други планини. Отвъд градовете – през площади и кръстовища – ето ги шосетата към други градове. Отпътък звездите – ето ги пътищата към други звезди. Ти, низвергнатият от собственото си сърце, ти, бродникът, поел на път заради самия път, познаваш ли пътищата на безкрайността към безкрайността?

Тази вечер...

Тази вечер, сам със себе си, аз се спускам в подземната гробница на сърцето си. Там почиват под кръстове онези, чиито агонии облекчавах: ти, татко, ти, мамо, ти,

моя мила, обична лельо, която първа си замина преди доста години, в онази траурна пролет без цветя, когато толкова много хора в селото измряха.

Цялото ми детство остана сякаш свързано с твоето сърце. Мълчалива и някак страняща от живота на другите, ти ме обичаше с потискана майчинска любов, с мечтата на самотна жена, някак тъжно, и сама. Дали някога беше обичала другояче? Аз ти се изповявах, преди да уча при свещеника – бях избрал един от джобовите ти, за да пускам там гребните монети, които спестявах; когато се страхувах вечерно време, идвах да почукам на вратата на твоята стая и ти ме приемаше, и ме успокояваше с думи. По цели часове ти разказвах за другарчетата си, през сълзи за неволите си, отегчавах те с моите капризи и дори си спомням, че един ден те ударих. Тази вечер, сам със себе си, аз се спускам в подземната гробница на сърцето си.

И в паметта ми изникват очите ти като внезапно оживели старинни скъпоценни камъни, кротки, светли очи, чиито клепачи сам склопих завинаги в онези траурни часове, когато свещите горяха около теб посред бял ден. Отново те виждам в позребалния ти тоалет: малко бяло боне ограждаше восьмичния овал на лицето ти, ръцете ти бяха кръстосани и върху пръстите ти тегнеха зърната на молитвена броевица. Колко пъти се бях сгушвал под топлия завивки в същото това легло, така смразяващо покрито с огромни бели чаршафи, и бях броил всичките звезди по тапета, с които бе осеяно неговото небе. Ти лежа така цели два дълги дни, изпъната, с изпружени крака – и аз, който никога не бях виждал нито покойник, нито покойница, се отделих от теб едва когато положиха тялото ти в ковчега. – О!, пироните пронизаха сърцето ми – и когато скриха тялото ти от мен, в сетните часове, преди камбаните да ударят в твоя памет, аз презърнах гървото, о!, презърнах траурното християнско гърво на ковчега ти!

Тази вечер, сам със себе си, аз се спускам в подземната гробница на сърцето си. Ако е истина, че мъртвите идват при сгоден случай в полунощ, дали не усещам теб понякога, моя мила, обична лельо, когато гостенката луна се надвесва над постелята ми? Ти ли си тази добротворна Диана, такава, каквато древните легенди ни я описват, не майката, а лелята и девицата, приседнала край лолките, спокойна, нежна, принесена в жертва като сестра на една по-щастлива сестра? Не е ли твоята милувка тази недоловима и плъзгаща се светлина, която стига до мен от толкова далеко, през въздуха и нощта на земята? Клетата моя, мила, обична лельо, кажи, все така ли си оставаш за мен онази, която ми прощава и ме утешава, все така ли си оставам за теб дете, още ли ме обичаш, о, най-обичната сред моите покойници, единствената истински обичана, макар и вече мъртва за всички други? Тази вечер, сам със себе си, аз се спускам в подземната гробница на сърцето си.

Превод от френски:
ТОДОРКА МИНЕВА

КОНКУРС

Свободата е темата на петото издание на Конкурса за нова пиеса 2021 на Нов български университет.

С нея организаторите му се надяват да провокират драматурзите, пишещи на български език, към отключването на интересни сюжети, истории, фигури, към създаването на текстове за театър с нова и по-свободна форма.

Свободата е сред основните понятия, осмисляни и преосмисляни от философията, изкуствата, правото, теологията, психологията. Но е и очевидност, дума, която всеки смята, че разбира. Свободата е темата, с която може да се погледне към революциите на модерността, близкото минало на комунизма или протестите в съвременните демокрации. Но и изобщо към разбирането днес за демокрацията и за бъдещето ни в глобалния свят. Срокът за кандидатстване е 15 януари 2021 г., като авторите могат да изпращат пиесите си на електронната поща на конкурса или в книжен вид по пощата. Право на участие имат пълнолетни български и чуждестранни граждани, които могат да се включат в

конкурса само с едно свое произведение. Творбите ще бъдат оценявани от жури в състав: проф. Виолета Дечева, гн (председател), гл. ас. г-р Владимир Маринов, гл. ас. г-р Георги Гочев, проф. Михаил Неделчев, проф. Пламен Дойнов, гн, проф. г-р Светла Христова и доц. Снежина Петрова. Номинираните автори ще могат да вземат участие в *Лабораторията за писане на пиеси*, която ще се проведе през февруари 2021 г. и ще бъде водена от утвърдено име в областта на литературата и сценичните изкуства. Авторът на отличената пиеса ще получи диплом от Ректора на НБУ, парична награда в размер на 3000 лева, както и възможност за театрална реализация на драматургията си текст. Конкурсът се провежда с подкрепата на Централния фонд за стратегическо развитие към Настоятелството на НБУ и е част от Календара на културните събития на Столична община. • Повече информация за петото издание на Конкурс за нова пиеса 2021 може да откриете тук: <https://dramacontest.nbu.bg/>

Красимир Кавалджиев: Осъзнах уникалността на нашия, едновременно чужд и толкова български символизъм

Тази есен във Франция излиза антологията „Български поети символисти“. Ти си неин съставител и преводач. Включил си 180 стихотворения на 14 поети. Разкажи ни как възникна идеята и как направи подбор на авторите и текстовете им? Защо символисти и защо 14?

Българският символизъм е моя стара любов от гимназиалните ми години. На онази възраст няма как човек да не открие себе си в поезията на Яворов и да не се влюби в елегизма на Дебелянов и в индивидуализма на Ясенов. Но да правя антология на френски, никога не ми беше хрумвало. Докато в един съдбовен ден през август 2004 г. испанският поет и преводач от немски Хосе Луис Реина Паласон не ме насърчи да съставя и преведа на френски антология на българския символизъм, която той после да преведе на испански с помощта на свой колега преводач от български с впечатляващото име Торкемада. Когато три години по-късно в същия колеж дадох на г-н Реина Паласон вече съставената и преведена антология, той като че ли бе забравил за обещанието си и не даде никакъв ход на превеждането ѝ на испански. Аз обаче си казах, че усилията ми не са били напразни и рано или късно ще успея да намеря издател във Франция. Отначало в нея бях включил стихотворения от най-видните представители на това направление: Траянов, Яворов, Дебелянов, Лилиев, Попдимитров, Ясенов и Вен. Тун. Но тази година се възползвах от локдаун и добавих още седем поети, всеки със свой глас и присъствие в нашата литература: Пенчо Славейков в качеството му на претеча, Димитър Бояджиев, Иван Андрейчин, Дора Габе, Екатерина Ненчева, Сирак Скитник и Христо Смирненски. Разбира се, част от тези поети не са точно символисти, но аз издирих техни стихотворения, които по съдържание и образност дават възможност да се види влиянието на символистичната естетика върху тях в определен момент от творческото им израстване. Антологията започва с Пенчо Славейков, за да се види от кого са се учили нашите символисти – философията на Шопенхауер и Ницше, с която е пропито творчеството му, е оказала решаващо въздействие върху символизма в национален и европейски мащаб. Фактът, че самият Славейков е изпитвал неприязън към това течение и е отправял яростни критики към неговите последователи в България, не променя същината на Славейковото творчество, наситено със символистична образност. Антологията завършва с Христо Смирненски. Всички ще скочат: „Ама той не е символист!“. Може би защото не познават ранните му, чисто символистични стихотворения, заради които е бил нападан от лявата критика в България преди сто години. Но гори и в най-социално и политически ангажираната му стихосбирка „Да бъде ден!“ могат да се открият символистични елементи. Чрез включването на Пенчо Славейков и на Смирненски читателят ще види откъде идва и къде отива българският символизъм. В Германия символизмът прелива в експресионизма, а във Франция – в сюрреализма. У нас той следва свой собствен път и има известна приемственост между него и следващите направления – няма как поет като Яворов да не повлияе на по-сетнешните поети, колкото и различни да са те. В този смисъл антологията е отворена в началото и в края си, тя е някакъв отрязък от нашето литературно развитие. В послеслова си към нея Йордан Ефтимов говори за френските влияния върху българския символизъм, а в предговора си белгийският поет Вернер Ламберси изтъква кое прави българския символизъм неотделим от общоевропейския и същевременно уникален сам по себе си, без да стои като нещо неприсъщо в нашата литературна история.

Трябва да отбележа, че това издание би било немислимо без субстанциалната помощ на Национален фонд „Култура“ към МК. Възнамерявам да направя и втори том, включващ поети като Людмил Стоянов, Трифон Кунев, Иван Мирчев, Иван Хаджихристов, Йордан Стубел и др., но както казва народът, „само да сме живи и здрави“.

А мислил ли си за една антология със съвременни български поети?

Мислил съм и даже съм я подготвил, т.е. съставил и превел, някъде към 2009–2010 г., тя съдържа стихотворения от петнайсет поети, дори имах обещание от едно добро френско издателство за поезия да я публикува през 2017 г., но междувремето то фалира и цялата работа отиде на вятъра. През тези години, уви, антологията като че ли „остаря“, боя се, че стана неактуална – междуременно в България се появило множество нови гласове, но след провала на издаването ѝ нямам вече изсах да я допъвам с още автори или да сменям някои стихотворения на първоначално избраните поети с по-нови. Ако успея да намеря издател, тя би била нещо като моментна снимка на българската поезия отпреди десетина години и си мисля уместно ли е да се постъпва по този начин. Проблемът, в кавички, с антологистите на съвременната българска поезия е, че в България има десетки изключително талантиливи поети и няма как да бъдат включени всички, които би било

„Скитащи души. Антология на български поети символисти“ излезе на френски език

добре да стигнат до френския читател. Евентуален изход от това положение е да не се подбират само петнайсет поети с по десет стихотворения, както направих аз, а двойно или тройно повече поети, но с по-малко на брой стихотворения, например по две-три от поет. Но засега целият този проект е стигнал до кривата круша.

Прежеждал си от майчиния си език на чужд. С какви предизвикателства се сблъска и какво е трудното на т.нар. „обратен“ превод?

Преводът от майчин език на чужд никак не е лек, още повече за поезия, където формата най-силно влияе на съдържанието – в случая със символистите реших, че е редно да се прежежда в рими там, където ги има, т.е. почти навсякъде с малки изключения. Не крия, че работя с тълковни и синонимни речници – това е нормален процес, както се казва, „така правят всички“. Преводът в рими изключително затруднява работата: в различните езици се римуват различни думи, а във френски една толкова „символистична“ дума като *lune*, „луна“, се римува с не повече от двайсет думи, никога от които не се вписва в семантиката на символизма, докато в български римите на ударено „а“ са безброй. И когато в четвъртата част на поемата „Луна“ от Христо Ясенов всеки куплет завършва с краткия стих „и луна“, това няма как да стане на френски „et la lune“, защото римата пропада. Затова се наложи да добавя „et la lune et son halo“ („и луна с нейния ореол“), защото по този начин във френски има повече възможности за римуване с ударено финално „о“ (-аих, -еаи) и за целта могат да се намерят повече думи и синоними. От друга страна, френският синтаксис е с много по-строги правила от българския и трябва да се спазва: например не може да се каже „на Ирин-Пирин тревата“, а трябва задължително да бъде „тревата на планината Пирин“ – на български звучи скочено, но на френски е точно както трябва. И много често именно поради особеностите на френския словоред трудно се получават рими, но няма невъзможни неща.

Кой превод ти беше най-труден и защо и съответно кой ти бе най-лесен? Условно казано, разбира се.

Честно казано, „лесен“ поет нямаше. Разбира се, у всички мои автори има остарели думи, които вече никога не употребява – някои са разбираеми, а други не се дават лесно, например гъло си блъсках главата над словосъчетанието „лиха сприя“ у Дебелянов – та кой днес в България разбира значението му? – но най-накрая проумях след търсене в съответните речници. Въпросът за леснотата и трудността зависи по-скоро от това дали съответното произведение е написано в рими, или не. Повече време, естествено, ми отне преводът на стихотворенията с рими, но това не означава, че творбите в свободен стих (например „Сняжката на свръхчовека“ от Пенчо Славейков и „Смъртта“ от Пейо Яворов) са ми били по-лесни за превод – в тях също трябва да се предаде верно образността, а и ритъмът.

В превода на поезия винаги се наблюдава един характерен феномен: понякога знакови за даден автор стихотворения, дори и добре преведени, не успяват да зазвучат на чуждия език както на български и съответно въздействието им върху читателя избледнява. Но други, по-„второстепенни“ творби, изведнъж като че ли блясват на чуждия език повече, отколкото на родния. Докато човек не се е захванал за работа, няма как да разбере при кои стихотворения ще се възпроизведе тази странна закономерност.

Като цяло съм балансира между двете крайности: плътното следване на оригинала и въжновеното отплесване. Не възприемам себе си като поет – разбира се, и аз съм пописвал в тъмни моменти от живота си и не са ми чужди някои похвати при превода на поезия. Някакъв прелетен със съществуването ни универсален ритъм ни обитава така или иначе и когато го доловим в някоя творба, се стремим да го предадем на чуждия език, в известен смисъл той сам се предава на другия език. Това е основната нагласа при превода на поезия, а и в превода въобще. Чел съм преведено от Брюсов стихотворение на Метерлинк и честно казано, от Метерлинк не бе останало кой знае какво, но това не би следвало да омаловажава усилието на Брюсов – той просто е направил един от хилядите възможни преводи на една творба и е влял своя почерк в нея. Аз, от своя страна, съчетавам старателното предаване на смисъла със запазването на ритъма, а там, където това е невъзможно – с намирането, с напипването на нов ритъм.

Доколко едно такова издание ще предизвика интереса на френската публика и като цяло какви са наблюденията ти относно присъствието на българската литература на френски език и нейната реценция?

Предполагам, че поради липсата на интерес към България изобщо масовата читателска публика във Франция е безразлична и към българската литература, но аз съм оптимист за тази антология: мои познати французи – литератори и други – вече я очакват с нетърпение. Най-вероятно, когато излезе броят на АВ, тя вече ще е факт. Когато четох книгата на коректури, едва тогава осъзнах уникалността на нашия, едновременно чужд и толкова български символизъм и си помислих, че няма как тази поезия да не докосне и френския читател, още повече че съм се постарал тя да звучи добре на френски, да не се усеща, че е превод. Не е вярно, че един текст трябва да се адаптира, да се банализира, за да се хареса на средния читател – къде тогава ще остане магията на словото? Една творба може да е радикално чужда на народопсихологията на приемащата култура и същевременно да направи впечатление именно с тази своя чуждост. Някой беше казал, че универсалното, това е локалното, само че без стените. И при българския символизъм се проявява в най-голяма степен тази смесица от нашето и чуждото, обогатила едновременно и нашата, и световната литература. Трябва да добавя, че Еманюел Моазан, собственичката на издателството, в което излиза антологията, „Едисон Льо Супирай“, я публикува не за да усвои субсидия, а защото е убедена във високите художествени качества на тези творби и искрено се впечатли от богатството на този наш символистичен език. Издателството се надява антологията да бъде разпространена не само в книжарниците, но и сред университетските библиотеки във Франция и по-точно в онези вузове, в които се преподава теория и история на литературата. Ако излязат рецензии за нея, както силно се надявам, това, естествено, би повишило читателския интерес.

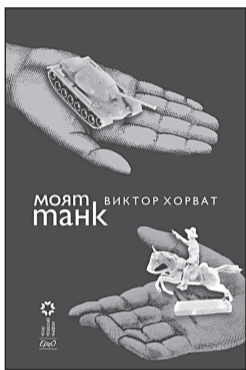

Разговора води
ЕМАНУИЛ А. ВИДИНСКИ

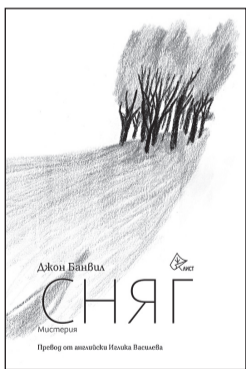
Петер Нагаиш,
„Солта на живота“,
превод от унгарски
Светла Къосева,
изд. „Сонм“, 2020,
72 с., 10 лв.

Това е четвърта книга на български на живия класик на унгарската литература Петер Нагаиш, както и трета под знака на изд. „Сонм“. Сборникът с кратки есета по повод 500-годишния юбилей на Реформацията представлява концентриран опит за извличане на ценностите на буржоазния морал и обществено устройство въз основа на наблюденията върху едно германско селище – прочутото със солта си градче. То става арена на сблъсъци и на коренни промени в бурните столетия, когато Мартин Лутер окачва своите 95 тезиса на вратата на дворцовата църква във Витенберг.

Виктор Хорват,
„Моят танк“,
превод от унгарски
Светла Къосева,
изд. „Ерго“, 2020,
278 с., 17 лв.

„Моят танк“ излиза през 2017 г., в навечерието на 50-годишнината от инвазията на Варшавския договор в Чехословакия и смазването на „Пражката пролет“. Авторът нарушава мълчанието, което мъчително тегне над събитията от близкото минало. Почти всички действащи лица в романа са действителни личности; действителни са местата, датите, дори часовете на събитията. „97% процента фактология, 3% безумия – поетичен похват, който превръща текста в изкуство“ – твърди Хорват, изследвал множество документи и правил проучвания по темата. В книгата присъства и карикатурният образ на социализма и режима на Янош Кадар. Примесен с лека носталгия по детството, „Моят танк“ ни въвежда в свят, в който езикът по-скоро скрива, отколкото разкрива действителността, а партийните и държавни ръководители се явяват в образа на добрия дядо и бащата.

Джон Банвил,
„Сняг“, превод от
английски Глилка
Василева, изд.
„Лист“, 2020, 368 с.,
18 лв.

„Със злото ли се беше срещнал най-накрая? Никога не беше вярвал в злото като сила сама по себе си – няма зло, твърдеше той, има само злодеяния. Но дали не бъркаше?“ Свещеникът Том Лолес е убит по особено жесток начин в потъналия в сняг Болиглас Хаус, имението на обедняващи аристократи протестанти. Случаят е възложен на детектив Страфорд. По време на убийството в къщата присъстват петима души и нито един от тях няма алibi. А всеки от тях може да има мотив. Разследването е сложно, но е затруднено и от информационното затъмнение, наложено от архиепископа. Джон Банвил пише криминални романи под псевдонима Бенджамин Блек. „Сняг“ е първата му книга с криминална тематика, която издава със своето име.

Литературен вестник 25.11-12.2020

Да си отиваш постепенно не е най-очакваната радост, но е ситуация, която съдържа новости. И това е безценно

Луиз Глик за поезията, остаряването и една изненадваща Нобелова награда

„Аз съм много общителен човек. Това, че не обичам интервюта, не означава, че съм отшелник“, казва поетесата Луиз Глик в началото на интервюто ни. Глик беше поставена в неудобно положение. В четвъртък [08.10.2020 г.] тя спечели Нобеловата награда за литература. Журналисти се тълпят пред дома ѝ в Кеймбридж, Масачузетс. Телефонът ѝ не спира да звъни от седем сутринта, атака от внимание, която тя описва като „кошмарна“.

Досега Глик би трябвало да е привикнала на признание. В течение на кариерата си, прогължаваща вече повече от пет десетилетия, тя е публикувала дузина стихосбирки и на практика е получила всяка възможна престижна литературна награда: Националната награда за книга, „Пулицър“, Националната награда за книга на кръга на критиците, Националният хуманитарен медал и др. Почитана е от литературни критици и писатели за пестеливите си, директни и изповедни стихове. Последните няколко месеца са тежки за Глик, която е разведена и живее сама, и преди пандемията е свикнала да излиза с приятели на вечеря шест дни в седмицата. Тази пролет ѝ е трудно да пише. Впоследствие, в края на това лято, започва отново и завършва цикъл от стихотворения, озаглавен „Зимни рецепти от колектива“, която ФЩЖ [издателска къща „Фарар, Шраус и Жиру“] планира да издаде догодина. „Надеждата е в това, че ако преживееш това, от другата страна те чака изкуство“, казва тя. Глик говори с „Таймс“ няколко часа след като новината за наградата ѝ е разгласена. Предлагаме ви разговора с незначителни съкращения.

Как научихте новината?

Сутринта получих обаждане, около седем без петнайсет. Тъкмо бях станала. Мъж, който се представи като секретаря на Шведската академия, каза „Обаждам Ви се, за да Ви кажа, че спечелихте Нобеловата награда“. Не си спомням какво отговорих, но се отнесох с подозрение. Мисля, че не бях подготвена.

Как се почувствахте, когато осъзнахте, че е истина?

Напълно поразена, че са избрали бяла американска поетеса. В това няма смисъл. Сега улицата ми е пълна с журналисти. Хората не спират да ми повтарят колко съм скромна. Не съм скромна. Но мислех, че идвам от страна, за която понастоящем не се мисли с умиление, бяла съм и съм печелила всички награди. Така че ми се струваше невероятно, че ще трябва да премина и през нещо такова.

Какъв е животът Ви през тези интензивни и изолирани месеци на пандемия? Можете ли да пишете?

Пиша много хаотично, и без това нямам изградена солидна дисциплина. От четири години работя по книга, която ме измъчваше доскоро. И изведнъж през късния юли и август написах няколко нови стихотворения и разбрах как мога да оформя и завърша ръкописа. Случи се чудо. Обичайните чувства на еуфория и облекчение бяха компрометирани от коронавируса, защото трябваше да се боря с всекидневния си ужас и необходимите ограничения в ежедневието си.

За какво е новата стихосбирка?

За разпада. Има много скръб в книгата. Но има и много комедия, стихотворенията са доста сюрреалистични. Пиша за смъртта, откакто мога да пиша изобщо. Буквално от десетгодишна. Е, да, бях жизнено момиче. Остаряването е по-сложно. То не се състои просто в това, че биваш придърпан все по-близо до смъртта си, а че способностите, на които си разчитал – физическа елегантност и сила и пъргавина на ума – тези неща са компрометирани и поставени под заплахата. За това е много интересно да се мисли и пише.

За голяма част от работата Ви черпите вътхновение от класическата митология и съчетавате митични архетипи с по-интимни съвременни стихове за семейни връзки и взаимоотношения. Какво Ви привлича в тези митични фигури и как тези истории подсилват това, което се опитвате да изследвате и предадете чрез поезията си?

Всеки, който пише, се препитава и зарежда от най-ранните спомени и нещата, които са го променили, докоснали или развълнували в детството му. Визионерски настроените ми родители ми четяха старогръцки митове и когато се научих да чета, прогължих сама да го правя. Фигурите на боговете и героите бяха по-ярки за мен от тези на останалите деца в Лонг Айленд. Не е като да извличам нещо, придобито в късен етап от живота ми, за да придам на работата си някакъв допълнителен слой познание. Това бяха приказките ми за лека нощ. Някои от тези истории много резонираха с мен, специално тази на Персефона, и затова пиша за нея спорадично през последните петдесет години. Мисля също, че прекалено се карах с майка си, както често се случва с амбициозните момичета. Струва ми се, че конкретно този мит придаде нов аспект на тези схватки. Нямам предвид, че беше полезен на ежедневни ниво. Когато пишеш, вместо да се оплакваш от майка си, се оплакваш от Деметра.

Някои сравняват работата Ви с тази на Силвия Плат и описват стиховете Ви като изповедни и интимни. До каква степен черпите от собствения си опит в работата си и до каква изследвате универсални общочовешки мотиви?

Винаги черпиш от собствения си опит, защото той е материалът, от който е направен животът ти, започвайки с детството. Но аз търся архетипния опит и предполагам, че моите борби и радости не са уникални. Те се преживяват като такива, но аз не

се интересувам от това да насочвам прожектора към себе си и конкретния мой живот, а от борбите и радостите на хората, които се раждат и след това са принудени да умрат. Мисля, че пиша за тленността, защото беше ужасяващ шок на детството ми да открия, че не се живее завинаги.

В течение на кариерата си сте експериментирали с различни поетични форми, но гласът Ви си остава отличителен. Умишлено и съзнателно усилие ли е това предизвикателство да опитвате различни форми?

Да, през цялото време. Пишеш, за да станеш приключенец. Искам да бъда отбедена на място, за което предварително не знам нищо. Искам да съм чужденец в непозната територия. Едно от добрите неща, които могат да се кажат за старостта, е това, че придобиваш нов опит. Да си отиваш постепенно не е най-очакваната радост, но е ситуация, която съдържа новости. И това е безценно за един писател или поет. Мисля, че трябва винаги да бъдеш изненадан и по някакъв начин отново начинаещ, в противен случай бих си досадила до сълзи. И е имало моменти, в които съм си досаждала, когато съм мислила, ето, ти си написала това стихотворение. То е много хубаво, но вече е било писано преди.

По какви начини остаряването Ви е довело до това да изследвате нови територии като поет?

Хващаш се как губиш по някое съществително тук-там и изреченията ти развиват просторни празнини по средата, и трябва или да реструктурираш изречението, или да го изоставиш. Но въпросът е в това, че забелязваш нещо, което не се е случвало преди. И въпреки че е мрачно, неприятно и вещае болест, то си остава, от гледна точка на твореца, вълнуващо и ново.

Стильът Ви често е бил описван като пестелив и лаконичен. Това ли е гласът, който Ви идва естествено, докато пишете, или е нещо, което сте развили и шлифовали?

Да, лаконичен е понякога. Понякога пиша по-разговорно. Не можеш да работиш върху гласа си. Изречението само си намира начин да се изкаже. Това прозвуча все едно говоря за някой оракул. Трудно е да се обсъжда гласът. Мисля, че винаги съм била очарована от синтаксиса и винаги съм усещала силата му, и стихотворенията, които са ме трогвали силно, не са били най-богатите във вербално отношение. Синтаксисът на поети като Блейк и Милтън е изумителен. Изумителен е начинът, по който полагат акцента.

Благодаря Ви много за отделеното време. Има ли още нещо, което искате да добавите?

Като имате предвид, че започнах без да искам да споменавам каквото и да било, а после не мълкнах, не, не мога да се сетя за нищо повече. По-голямата част от това, което искам да кажа и е наистина важно, излиза под формата на стихове, останалото е просто развлечение.

Разговора води АЛЕКСАНДРА АЛТЕР

Превод от английски:
СЕВЕРИНА СТАНКЕВА

Източник: New York Times, Oct. 8, 2020

За комикса като изкуство: интервю с Анна Цочева

Анна Цочева от години илюстрира и пише комикси, аниматор е, участва в организирането на различни комикс фестивали като *Aniventure Comic Con*, а през 2011 г. създава „Манга Академия“ – пространство, в което млади хора се учат да творят в този жанр.

Защо „манга“, как точно това се оказва стилът, с който започнахте да се занимавате?

Като че ли това беше на разположение през 90-те, когато бях дете. Имаше гупка, след като „Дъга“ спря да излиза, издаваха се единствено списания тип „Мики Маус“ и „Бамсе“. За сметка на това имаше телевизия и много хора от моето поколение се запалиха по комикса именно през анимацията, а не директно през хартиения носител, просто защото го това имаха достъп. При нас първо дойде японската анимация, а след това мангата и комиксът.

А как точно протича създаването на един комикс? Работи ли се по строго определен сценарий, или първо идва илюстрацията, а идеята се избистря в процеса на работа?

Зависи от вида на комикса. Хората рядко си дават сметка колко разнообразни могат да бъдат комиксите и колко е трудно да се говори за жанра като цяло. Все едно да говорим за литературата като цяло – не е невъзможно, но е трудно, когато става дума за подробности. Има авторски комикси, които могат да са съвсем спонтанни и непланирани. Има и такива, които следват много стриктна структура и строг график, защото са част от някаква издателска машина. В общия случай колкото и да е експериментален, комиксът има поне идея, сценарий, който може да е повече или по-малко подробен и повече или по-малко разписан. От това се тръгва. Може да се направят предварителни скици на света и героите. След това започва да се планира разположението на страницата, защото всеки момент от историята може да се представи с безкрайно много илюстрации, но авторът трябва да избере няколко и да ги сложи в панел. Планира се кои моменти ще бъдат изобразени, под какъв ъгъл, с какво настроение, каква форма да имат панелите на страницата. Тази скица се изчиства и се довършва като рисунка. Текстът се добавя накрая, преди се е правело на ръка, сега е дигитално.

В случаите, когато авторът и илюстраторът не са един и същи човек, кой има решаващия глас за развитието на историята? Илюстраторът има ли думата по съдържанието?

Зависи от конкретната колаборация и доколко е отворен авторът. При американските комикси съществува практиката сценарият да се разписва по

панели, точно се описва как да изглежда страницата, под какъв ъгъл се вижда героят, какво прави. Тоест илюстраторът действително е само и единствено илюстратор, не участва в режисурата на сцената. Но в много други случаи текстът е написан по-свободно и илюстраторът избира как да се визуализира сцената. Той избира кои моменти да предаде и по какъв начин, играе полурежисьорска роля. Случвало ми се е автори да бъдат много склонни да правят корекции на текста, за да стои по-добре и да ме оставят да интерпретирам тяхната работа. В крайна сметка трябва да се получи хомогенност между текста и илюстрацията, и двете може да претърпят промяна и в най-добрия случай и двете страни са склонни да отстъпят.

Коя е най-трудоемката част от процеса? В какви „капани“ може да попадне човек?

Написването на историята отнема по-малко време, но именно историята дава душата на комикса и може да е по-

Автор: Анна Цочева

трудоемко за сметка на рисуването. От друга страна, при комикса всяко изображение се прочита от читателя много бързо, особено ако няма много текст, но рисуването на една страница може да е отнело на художника осем-девет часа, защото има например повече фигури, сгради, елементи. Това е черната работа – именно създаване на сложни изображения, които визуално дават много информация, но се четат много бързо. Трудно е и човек да бъде постоянен в работата си, не е достатъчно да нарисуваш една хубава картинка. Всяка следваща трябва да е също толкова добра и да е в същия стил, става сложно, като говорим за комикси от 80-100 страници. Не можеш и да рисуваш само каквото ти е удобно, винаги може да се появи неприятен ъгъл или обект. А като става дума за „капани“ – както казах, всяко изображение се възприема много бързо. Виждате един огромен град и го възприемате с цялата информация, дори с минимално количество текст. Съответно ако изображението е твърде тежко и усложнено откъм детайл, може да стане прекалено трудно за възприемане. Често художниците искат да се развихрят и да нарисуват много красиво изображение, но въпросът е, че то не се възприема само, а е част от поредица. Това е някаква тънкость, човек да усети колко точно детайл да има. На нас художниците често ни се иска нещата да са красиви, но може да стане твърде трудно за четене.

Тоест трябва да е на нивото на читателя, нито твърде много, нито твърде малко?

Трябва да е на нивото, подходящо за историята. Красиво, но ясно. А не красотата да е самоцел, защото в един момент започва да пречи.

В България комиксът възприема ли се като легитимно изкуство, или хората все още гледат на него като на нещо детско?

С българската сцена има интересен момент, защото, каквото и да си говорим, тя още не е толкова развита и няма толкова наслагани с години очаквания. За повечето хора комиксът е нещо, което стои в периферията, и това го известна степен е добре, защото пред авторите няма планина от установени норми. Има някакви предразсъдъци, не толкова, че е за деца, по-скоро, че не е пълноправно, не е литература. От издатели съм чувала как хора поглеждат някаква книжка с хубава корица, която не личи, че е комикс, но като разберат, уплашено го затварят и бягат. В последните няколко години „Жанет 45“ издаде няколко по-сериозни чуждестранни графични новели, което е хубаво, защото се получи някакъв баланс между видовете комикси на пазара, но те като че ли останаха в периферията. Издателите все още малко се страхуват да рискуват. От друга страна, вече няколко години подред комикси се номинират и за литературни награди, което за мен показва, че може да се разбие предразсъдъкът, че щом е комикс, значи не е литература. Като цяло в България няма достатъчно издадени комикси, за да видят хората пълния диапазон и възможност на формата – все едно да си вадиш мнение за киното като цяло само по холивудски екшъни. И те сами по себе си имат място и може да са хубави, но не са достатъчни, за да разбереш това изкуство в неговата цялост. Вече имаме доста художници, които са невероятно артистични и правят хубави комикси, но още нямаме толкова много автори. Това като че ли най-много ни липсва. Рядко някой успява хем да бъде добър художник, хем добър автор. И двете неща поотделно са достатъчно трудни.

А какви тенденции наблюдавате сред младите хора, на които преподавате? Първо, повечето от тях нямат никаква идея какво се случва на българската сцена. Учудват се да разберат, че някой е успял да издаде комикс, а това става все по-често. И понеже не знаят, че има такива издания в България, макар да се интересуват от това, много от тях не възприемат комикса като нещо, с което биха могли да се занимават сериозно на професионално ниво. Другото, което ми прави впечатление и много ме радва, е, че чрез интернет имат достъп до много стилове и начини на изразяване и правят много интересни амалгами. Могат да рисуват и пишат например манга, но добавят нещо свое. Много се интересуват от онлайн комикси, което е по-популярният начин за четене, като се има предвид, че тук няма чак толкова места, където могат да се купят и изборът е по-ограничен. А в интернет всичко може да се намери във всякакъв формат. Много по-лесно е човек да публикува нещо онлайн, отколкото на хартия. За физическото копие е важно да можеш да го подготвиш за печат, да го напечаташ, да го разпространиш, а в интернет нещата стават по-бързо. Понякога обаче такива комикси могат да са трудни за откриване, защото има много избор и много конкуренция – това е недостатъкът спрямо печатното издание.

Коя книга с удоволствие бихте превърнали в комикс?

Много харесвам „Приказка без край“ и не бих отказала да я видя в такъв формат.

Въпросите зададе ЦЕНКА ГАРОВА

Bohumil Hrabal, „Moritatti i Legendi“, превод от чешки Анжелина Пенчева, изд. „Колibri“, 2020, 216 с., 18 лв.

Книгата излиза през знаковата 1968 г. и включва по-ранни творби на писателя, обединени от възможността чрез два познати от древността повествователни жанра да бъдат пресъздадени радостите, страданията и страховете на ХХ век. От привидното баналния делник на обикновения човек авторът съумява да извлече и смразяващи трагедии, и граничещи с лудостта психически състояния, и трогателна доброта и човечност. Дори на фона на самобитното писане на Хrabal сборникът се откроява с образност, с разтърсващо въздействие върху ума, емоциите и съвестта на читателя, с неподражаема слава от натурализъм и нежност. Освен моритати („кървави истории за убийства и страшни събития“ според речниковото значение на думата) и модерни легенди книгата съдържа размисли за естеството на писателството, за странните отношения между автор и читател и така ни допуска до творческата лаборатория на един алхимик на словото.

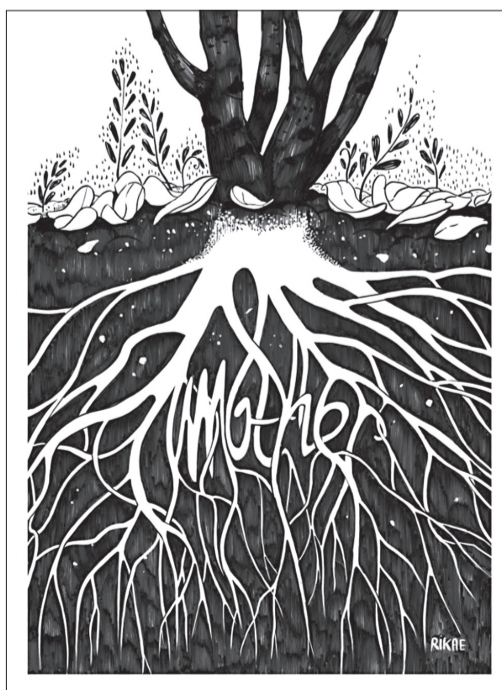
Светозар Цаков, „Винилови души“, изд. „Жанет-45“, 2020, 224 с., 16 лв.

„Винилови души“ е колекция от опити да се обясни и осмисли баналното, дребно човешко ежедневие чрез внезапно му потапяне в необичайности, измислици и сънища, които често могат да минат и за реалност. Асансьор се появява насред обезлюдено село, социализмът е пържена риба, любовта е мъртва муха, смъртта – комшиищата отляво, а една лопата става основен морален стълб на цяло едно общество... Объркани и несигурни, героите в разказите търсят Големия смисъл, за да открият всеки път, че единственото, което наистина има значение, са драките, счупванията и петната, които, като стара винилова плоча, колекционират в душите си.

Ешкол Нево, „Три етажа“, превод от английски Паулина Мичева, изд. „Колibri“, 2020, 272 с., 18 лв.

„Три етажа“ на Ешкол Нево е игра с формата на самия роман и с опитите на едно разнолико общество да открие своята идентичност. В жилищна сграда в предградията на Тел Авив се развиват три истории, като всяка от тях е разказана на някое под някаква форма – три монолога на три емоционално различни етажа. С всяко изкачване нагоре по етажите се приближаваме до кулминацията в нечий живот. Трите етажа са не само рамката на този изграден от три части роман, те са и трите основни фази според теорията на Фройд за личностното развитие.

Автор: Анна Цочева

Провали, успехи, страхове – разговор с актьорите Стефан Къшев и Ненчо Костов

Страх за опитомяване. Това е заглавието на пиесата, написана от Оля Стоянова през 2014 година и спечелила наградата „Петър Ковачев“ за драма и номинирана в направление „Авторски прочит“ на международния фестивал „Друмев театрални празници“. Премиерата бе в началото на месец октомври в Народен театър „Иван Вазов“.

Постановката разказва за опита на четирима души да се справят с провалите в своя живот и как те намират начина да продължат напред в свят, пълен с лъжи и разочарования, в свят, където не можеш да имаш доверие на никого, дори и на човека, комуто споделяш болката си. След като вербализираш това, което те спъва, от което те е страх и свикнеш със съществуването му вътре в теб, успяваш ли да го пребориш? Концентрирайки се върху него, побеждаваш ли го? Взирайки се в мрака, очите привикват към тъмното, но това не означава, че си открил светлината, просто си опитомил болката, приютил си я вътре в теб.

Героите в пиесата опитват да се очистят от провалите си, като ги споделят в едно „безопасно“ пространство. Представят ни колко е важно въещност, веднъж излязла болката, да направим крачка в противоположната посока – към доброто. А дали успяват да го намерят в себе си така истинско, колкото в момента на зараждането му? След толкова взирание в тъмното то изплува в съзнанието като спомен, изваден насилно, сякаш е нещо мръсно. Но все пак, вече излязло навън, то, доброто, носи спокойствие и красота. Дава надежда, че може и още.

Живот на текста дават актьорите Стефан Къшев, Деян Ангелов, Емануела Шкодрева и Ненчо Костов, режисирани от Стефан Спасов, на фона на музиката на Теодосий Спасов.

Следва интервю с двамата от актьорите – Стефан Къшев и Ненчо Костов, които разказват малко повече за пиесата и как им е повяляла.

Доколко откриваш себе си в героя, който играеш? По какво си приличате и различавате?

Стефан Къшев: На първите репетиции на маса, когато репетирахме с авторката на пиесата Оля Стоянова, тя беше удивена, защото ми каза: „Като те слушам, имам чувството, че съм писала тази роля за теб, но не съм те познавала тогава“. Някакво съвпадение се получи. Тя откри много общи неща между мен и образа на Димитрий. Разбира се, аз не съм толкова сприхав и чак такъв бунтар като него, не съм чак толкова отчаян, но като характер мисля, че имаме общи неща.

Ненчо Костов: Опитах се не да търся себе си в героя, а да остава той да открие себе си някъде в мен. Иначе Алекс спокойно може да се приеме като събирателен образ на младите хора. Привидно бунтовен, агресивен, nihilistisch настроен, но в същността си несигурен и лесно раним. Момче, което има енергията да полети, но без да осъзнава, сам кове решетките на клетката, в която се затваря.

Кое беше първото чувство, което те завладя, след

като прочете пиесата? И можеш ли да формулираш с твои думи – какво е посланието към публиката?

Стефан Къшев: Не помня. Винаги, когато за пръв път прочитам пиеса, нямам ясни чувства. Тези неща започвам да усещам по-късно. Тоест да имам някакви предпочитания към пиесата става, след като съм я прочел няколко пъти. Явно от първия път не мога да схвана за какво става въпрос. Първото четене при мен е информативно, чисто като действие и като сюжет, фабула. Може би защото съм актьор и ме интересува първо екипна, едва после осъзнавам другите работи. А посланието... Ами, пиесата е озаглавена „Страх за опитомяване“, но аз мисля, че моето изречение е „Страхове за опитомяване“ или по-скоро „Опит за опитомяване на страховете“, защото то е само опит, нищо не се случва в крайна сметка.

Ненчо Костов: Не мога да възстановя точната дума или чувство, тъй като първият ми прочит се случи в присъствието на Оля и имаше известно притеснение. Спомням си, че госта се смях, изненадвах, впечатли ме динамиката на пиесата и лекотата в поднасянето на сериозните теми и проблеми. А за посланието – искам да запазя своето за себе си и да го предавам с играта си. И би било прекрасно, ако в мислите на всеки зрител се заражда неговото си послание. А колко хубаво, ако и да не може да го формулира, то се пренесе в сърцето му и живее като усещане там поне за малко. Значи заедно сме сътворявали.

Пиесата засяга темата за доброто. Какъв е твоят критерий за добро? Припокрива ли се с този на героя ти?

Стефан Къшев: Не. Това, което е направил той, е някакъв идиотски идеализъм. Може би аз бих постъпил по сходен начин, но не толкова урбулешката, щях да го обмисля по-добре. Той действа много импулсивно, първично. Вероятно щях да се опитам да го направя малко по-деликатно, така че да не пострадам аз и да не пострада някой друг.

Ненчо Костов: Аз самият не съм сигурен в критерия си за добро. Отстрани не може да се съди, а не мога да кажа, че съм преживял всичко, за да го правя. Имам основни опорни точки, които се опитвам да следвам, но да не забравяме, че всички категории, завихрени около доброто и недоброто, с които боравим, са въздушни, необясними, нестабилни и вечно обновяващи се. Радвам се, че в пиесата не търсим категоризация: това е добро, това не. Доброто в ситуацията там дори не е белег на състрадание, помощ, любов, а провокация. Дръзка, нахална провокация.

Работата с този текст помогна ли ти да опитомиш някои от твоите страхове?

Стефан Къшев: Не. Страховете, с които се бори моят герой, отдавна не са мои. Не отдавна, но от известно време. Аз съм минал през неговата Голгота, налагало ми се е, тоест аз самият съм си налагал да бъда го болка искрен с хората, от които зависи бъдещето ми. Казал съм това, което мисля, когато трябва. Героят ми е на 50

години, аз съм на 53. Мисля, че преди 10 години направих това, което прави той.

Ненчо Костов: По-скоро пороци и страх от невъзможността за опитомяването на прежните, но тъкмо още нещо, с което да се боря.

Куминацията в текста е въпросът на героя Алекс (Ненчо Костов) към останалите. Моментът, в който обръща вниманието към добрите дела в живота на персонажите, а именно: „Кое е това добро, което си извършил, за което си струва да се живее?“

Стефан Къшев: Мисля, че най-голямото добро, което съм направил през живота си на много хора, е това, че съм успял да ги развълнувам, да ги разсмея с моята работа. Виждам как излизат от салона одухотворени и променени. И мисля, че това е причина да си заслужава да живееш. Защото малко хора имат тази чест и този късмет да могат да забавляват. Това може би е най-хубавото нещо, което съм направил през живота си. Имам дете, посадил съм дърво, но смятам, че всеки щогоде нормален човек би могъл да го направи. Малцина са тези, които имат късмета да могат да забавляват много хора, да ги променят по някакъв начин, поне за малко, ако не друго.

Ненчо Костов: Вържете ме против волята ми и може би ще се сетя. Ако не е достатъчно, ме заплашете да ми отрежете ухото.

А това, че преподаваш на младите актьори и ги вдъхновяваш?

Стефан Къшев: Не знам, не съм сигурен, че ги вдъхновявам. Те казват така, но аз нямам представа, не съм в главите им. Надявам се да ги вдъхновявам, защото наистина нито моето заплащане е голямо, нито те го правят по задължение, тоест нямаме насилствена обвързаност. На мен много ми се иска между нас да има любов – тя е гарант, че нещо се получава наистина. Ако пък са вдъхновени – браво, радвам се, че съм бил полезен.

Липсва ли според теб катарзис в съвременната драматургия?

Стефан Къшев: По принцип смятам, че без катарзис няма драматургия. Скоро не съм гледал или чел пиеса, в която да няма никакъв катарзис. Въпросът според мен е не дали съществува катарзис, а по-скоро що за катарзис е това. Защото има провъзгласили се драматурзи и писатели, които ни пробутват някакви катарзиси втора употреба, които не могат да ме развълнуват. Има такива модерни писатели, не само българи, разбира се, които се опитват да ни пробутат евтини грами. Чели сме класици и сме наясно, че нещата не са толкова прости.

Ненчо Костов: Не, не мисля. Има не малко видели светлина съвременни въздуващи текстове. Други са написани, но спотаени и ще изплуват след време, когато хора, твърде високателни към съвременето си, се разровят в миналото.

Разговора води ЖАНЕТА ВИДЕНОВА

КОНКУРС „13 ВЕКА БЪЛГАРИЯ“

Малкият текст, големият текст. За новата книга на Надежда Радулова

Стихосбирката на Надежда Радулова „Малкият свят, големият свят“ (2020) е междинна точка, разположена едновременно в края на два асиметрични „свята“ – „малкия“ и „големият“ свят. Това е книга, която не започва „на нова страница“, а чрез едно палимпсестно позициониране на „бяло върху бяло върху бяло върху“ се появява новият текст на Радулова. При един автотекстуален срез на „Малкият свят, големият свят“ ще видим както чувствения копнеж на „Алби“ (2000), така и вклиняването на причудливия детски опит в необятното море на човешката тъга в „Когато заспят“ (2015). Противно на очакването, ключът за разбирането на книгата не е в самата книга, а е във всеобхватното своевременно „прегръщане“ и „сводимост“ между книгите на Надежда Радулова.

Погледнати през панорамен спектър – те формират един мегаполис от разклоняващи се значения, фрагментни памет, променящи се мащаби на личното и световното. Когато читателят съзира външния релеф на „Малкият свят,

големият свят“, не трябва да забравя, че като скрит фон имаме цялостното творчество на поетесата. Заглавието на книгата може да бъде разчетено като „малкия текст, големият текст“, доколкото Радулова винаги скрива „оригинала“ или големия, първичен, непренаписан текст. Онова, което читателят има пред себе си, са винаги „малки“ текстове, през които се опитва да реконструира едно утопично първо време на субекта. Като че ли съществува една всесилна античност в личната история на всяко същество и Радулова ни разказва за завръщането в настоящето на тази лична митология, травма, първично проговаряне в езика. Като прочетем книгата, разбираме, че „малкият свят, големият свят“ е двусмислено съчетание. В един момент се открояват светът на майката и светът на детето, а в следващия се появяват типични пространствени тополи на София и Созопол в контраст с изплуващия свят на Античността. Така както малкият свят е видян в лицето на невинното по детски момиче, така той е символизиран и в „софийските фавели“ около Женския пазар. Дали малкото, частното, ще бъде

НАЦИОНАЛЕН
ДАРИТЕЛСКИ ФОНД
„13 ВЕКА БЪЛГАРИЯ“

онова, което е близо до ежедневието ни, или далечното и всеобхватно минало – и в двата случая светът, сам по себе си, е необятен и безмерен. Малкият и големият свят са контрастна двойка, преобразяваща се в различни образи, носещи подобни послания, обединявайки се в един противоречав си образ. Метаморфозата между жената и детето (големият и малкият свят) изкриснализира в повърхностния релеф на книгата посредством погледа, обрнат едновременно отвъд и навътре. Както предметът на огледалото символно се смята за врата към отвъдното, така очите са вход към душевността, вътрешния интериор, интимното. А поезията на Радулова е наситена със символиката на очите. Този поглед навътре към самите себе си се нуждае именно от индивидуална памет, превърната в универсална, която да го осмисля. Несъмнено интегрираната „игра на чукче“ е пример за онази индивидуалност, превърнала се в обществена. Малко са хората, които не могат да си спомнят съблжимия момент, когато

от стр. 6

Лолката се удря в основата си, а ти самият все едно политаш нагоре и само нагоре. Но в стиховете на Надежда Радулова този момент е шокиращ, превратен за паметта, способен да преобърне на 360 градуса спомените, да навлезе в дверите на незаменните спомени от детството, оставили негативен отпечатък върху жената. Точно по този начин стихотворението „Не исках да съм в лолката“ показва възвръщането на „неизречимото“, доколкото в творбата причината на събитията остава неизречена. Имайки предвид, че първият цикъл стихотворения е обединен под темата „Биографии“, „Лолката“ несъмнено успява да ни върне към биографичното и лъжите и разкритията на собственото ни детство. Поезията на Радулова отпук нататък не ни е чужда, от онзи момент тя е наша собствена. Доближаването на топосите до ежедневния ни живот допринася за актуалността на събитията, но пренасяйки се в историята, в паметта, в образа на изникващите от земята „родоски останки“, постепенно се губи представата за реално и имагинерно. Дали това тук, здравата земя под краката ни, е действителността, или скритите под повърхността символи на световната памет?

И колкото и всеобхватно да изглежда посланието, в същото време се приближава до нас, като общество, ценности и разбираня. Обгръщайки световната памет от Античността, преобразувайки я до чисто човешките ни възприятия, чувства, емоции, Надежда Радулова обединява световната и индивидуалната памет, за да образува сплав, противоречаща сама на себе си, но в същото време – доближаваща се до родното. Това приближаване на отминалите времена до нашия софийски или черноморски бит започва да се изяснява в комбинация с тълкуването на сакралното число осем, което се повтаря неколккратно в стихосбирката. В някои култури числото символизира вечността, съвършенството, в други – Небето, света. По-специално в християнството осем е символ на преobraжението, прераждането. И неслучайно вторият дял „Преображения“ има точно осем произведения, всяко от които – разказвайки и пренаписвайки в съвременни условия събития на осем героини от гръцката митология. Давайки ни ключа за техните класически биографии на края на книгата, Надежда Радулова ни сближава с личността на тези героини, приближайки ги до ареала на нашето близко и познато. Контрастирайки с първата част „Биографии“, втората всъщност препотвърждава живота на миналото в действителността и връзката

на една жена с нейните предшественички отпреди хилядолетия. Осемте метаморфози са логичен завършек на предшестващите ги преobraжения на детето и жената. Взаимно опитвайки се да си простят, навлизайки в личния свят на дъщеря си чрез самата себе си като дете, образът на детето напомня, че вътре в нас живее инстанция, която безкомпромисно настоява за свобода. Нужно е пространство, за да се водят битките между детето, което лирическата героиня е била, и детето, което е родила. И двете – част от нея, но извън нея. Едновременно еднакви и различни. Противоречащи си както София и Родос, малкият и големият свят. А не са ли и двете момичета всъщност един малък свят? Или пък са двете лица на големия? Къде е утре, вчера и днес? Времето накъде изтича? Индивидуалният прочит на стихотворенията би могъл да произведе незнайно колко на брой различни продължения на поставените въпроси. Надежда Радулова дава повод да се замислим – за малкото дете в нас и онова – живеещо чрез нас.

НИЯ ХАРАЛАМПИЕВА

Надежда Радулова, „Малкият свят, големият свят“, изд. „Жанет 45“, П., 2020.

С т о л и ц а

Иван Шишиев: Показвам на „хейтърите“ колко красота има в София

Преди много време попаднах на твое интервю, в което те питаха как е възникнала идеята за „Етюд-и-те на София“, а ти отговаряше, че си се влюбил в града, в неговата красота и в тайните му места, които ти се разкриват след известно време, не веднага. Какво се случи с тази твоя любов към София, същата ли остана, промени ли се през годините? Мисля, че еволюира към обич. Има моменти, в които не мога да позная града. Но има и такива, в които харесвам как се променя. Ето например „Львов мост“. Преди 5 години всички знаем на какво приличаше, сега започнаха дори да се появяват заведения от западен тип там, което само показва какво се случва. За метрото е ясно. Е, за „Графа“ може да поспорим, но като цяло виждам как се върви към добро. За съжаление, не се тича, което може да струва живота на някоя красива сграда.

Аз съм един от почитателите ти още от самото начало, казвал съм неведнъж, че ти умееш да видиш този град през моите очи, което досега не ми се беше случвало. Преди време имаше колебания дали да не оставиш проекта на други хора, които да продължат идеята ти, да снимат, представят града вече по свой начин, макар и под шапката на „Етюд-и-те“. В крайна сметка не го направи, за което аз лично се радвам, но разкажи какво те накара да останеш в този проект.

Знаеш ли, не е лесно да вадя по 5 снимки на ден, за да набивам в главата на хората, че София е красива и да спрат да гледат другите страни. Колебанията ми бяха свързани главно с това, че просто е изморително. Първата почивка от Етюд-и-те я взех преди месец заради сватбата си. Това се случва след 5 години и половина, в които независимо дали е Коледа, Нова година или Великден има по 5 снимки. Не е малко. Това са над 12 000 публикувани снимки. В крайна сметка удържах. Пръст за оставането ми има съпругата ми, която ме подкрепя, а и обикаля с мен от тунелите на метрото до покривите на сградите, през зимните утрини, до летните следобеди. Общо взето, станахме екип.

Тази година се случи най-сетне и логичното, след множество изложби, наскоро подбрани фотографии на града се появиха в албум, издаден от изд. „Кръг“. Разкажи малко за албума и защо изд. „Кръг“. Да се издаде такъв албум е страшно. От 12 000 снимки трябваше да останат 200, а това е ужасно начинание. Тук е моментът за благодарности към Николета Руева, с която имахме няколко рунда на борба коя снимка да остане, и Наталия Чайкина, която оформи тази страховита буца от снимки в чудесна книга. Защо изд. „Кръг“? Защото само те можеха да се справят.

Твоя сякаш запазена марка са необичайните ъгли и места, от които снимаш. В албума са поместени някои от най-хубавите ти кадри от високо. Как успяваш да си осигуриш достъп до покриви, камбанарии и други по принцип недостъпни места? Сега вече е лесно. „Етюд-и-те на София“ се превърна в институция, която е канена от всеки. Вече е доста достъпно. В миналите години не беше така, трябваше да

измислям начини да се промъквам до покриви и гледки. А сега, е сега пак се катеря по сградите, но е по-скоро за да не се амортизирам.

Какви апарати смени през годините и с какво снимаш сега?

Фен съм на „Никон“. Смених няколко техни модела, докато намеря нужния ми. Сега снимам с един страхотен модел D810, стар и приличен огледален фотоапарат. Не мисля, че в следващите години безогледалните ще достигнат до това ниво.

София е град на крайностите, такава е и сякаш отношението към нея на жителите ѝ. Какво казваш на тези, които мразят града и навсякъде виждат грозотата?

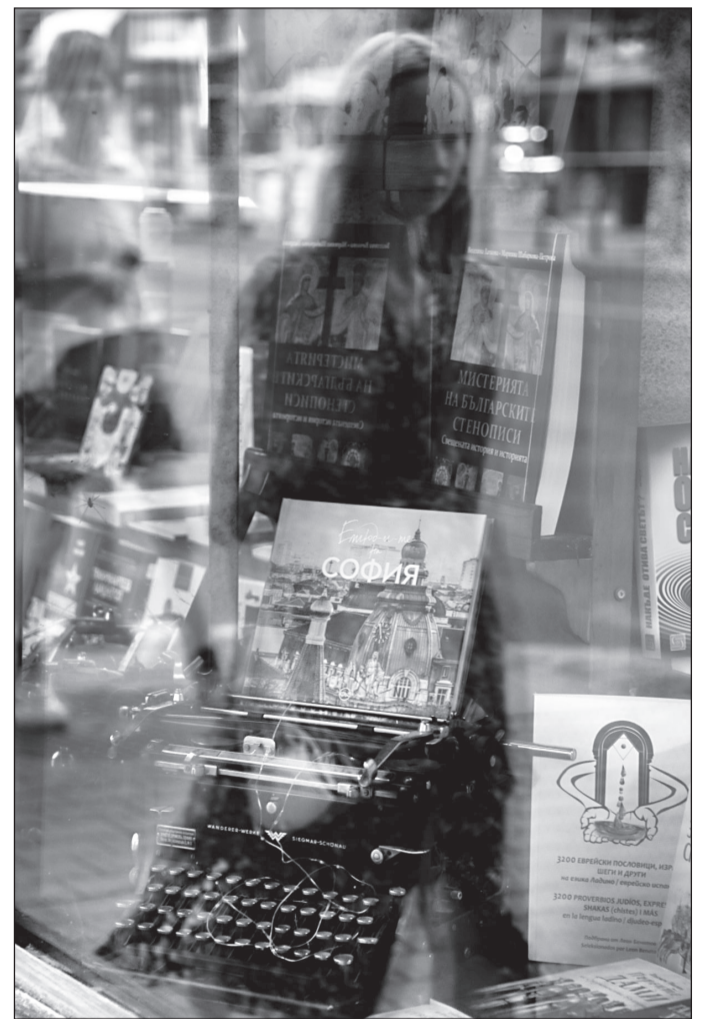
Засага ги оборвам със снимките си. Показвам им, че има какво да видят от този град. Може би най-големият проблем обаче са жителите и преселниците в града, които наистина не харесват града си и мрънкат за Запада. Бил съм на Запад, на Север, на Юг, на Изток – и там имат същите проблеми като нас, но не мрънкат, а се опитват да подобрят местата, в които живеят.

Какво най-много и съответно най-малко харесваш в София?

Харесвам малките улички, градините, интериорите и покривите. Не харесвам панелките, в които си заключваме живота, и пълния непукизъм на някои хора.

По колко време на ден ти отнема броженето из улиците и снимането? Всеки ден ли го правиш?

Зависи. Понякога часове, а понякога секунди. И да, всеки ден излизам, иначе няма да ни трябват Етюд-и-те и тази случайно образувала се градска хроника. Честно казано, искам след години да няма нужда от „Етюд-и-те на София“, а хората сами да я преоткриват.

Фотография: Иван Шишиев

Ти беше години част от „Читалнята“ в София. С четене ли си почиваш?

Все още съм. „Читалнята“ е едно място, в което наистина си почивам. А понякога е и тайната квартира, от която тръгвам да изследвам града. Угодно място, много истории и истински приятели – няма друга такава точка в София.

И накрая - кои книги те впечатлиха най-много през 2020 г.?

Станах силно очарован от Исмаил Кадаре и неговата „Хроника на камък“. Този албански писател заслужава Нобел. Другите са: „Рама“ от Артър Кларк, книгите на Луканенко и Глуховски, „Кръстителят“ от Миро Гавран и „Аламут“ от Владимир Бартол. А да – „Мандрагора“ от Макиавели и „Книгата на Бек“ от Ълдайк. Абе тази година бе много приятна за четене, въпреки коронавируса.

Въпросите зададе ЕМАНУИЛ А. ВИДИНСКИ

1996-а. Всички помним тази кризисна за страната ни година – кулминация на преходните „преходни“ години, които накараха много хора да търсят спасение в чужбина. Заплатите се стопиха, продуктите изчезнаха. „Глад и мизерия“ настъпиха и без това омършавялата ни страна. Какво изкуство можеше да се прави в такава ситуация?... Но ето че точно в този момент на небосклона на българската хореография се появи един нов конкурс – конкурсът за съвременна хореография на името на Маргарита Арнаудова, създаден по идея на акад. Калина Богоева и осъществен от Балет „Арабеск“. От първото си издание до днес той има мисията да открива млади таланти в полето на съвременния танц.

Имах шанса и привилегията, заедно с Боряна Сечанова, Олеся Пантукина и Антония Докева, да участвам в първото издание на конкурса. Външният беше неописуемо, както и чувството, че участваме в нещо особено значимо. Днес, 25 години по-късно, пак сме в криза, но нещата изглеждат много по-различно в много отношения. Парите отново не достигат, но степената на информираност на младите хореографи е много по-голяма, както и самочувствието, с което се изразяват. Днес младите хореографи, като истински граждани на света, имат възможността свободно да се движат, да пътуват, да учат и да се запознаят отрано с развиващите се в танца тенденции. Много е сложно да се правят сравнения и аналогии, когато става дума за изкуство – има много силни и плодотворни периоди, както и периоди на затихване. Във всяко издание на конкурса обаче изплуваха имена, които станаха водещи за българската танцова сцена – най-ярките присъствия в областта на съвременния танц у нас са минали през участието си в този конкурс. Някои от тях направиха през годините след това международна кариера.

Тази година конкурсът има юбилей – проведе се 10-ото му издание. Четиримата участници в конкурса, Таня Кацарова, Надежда Дичева, Деян Георгиев и Коста Каракашян, заявиха

Конкурсът „Маргарита Арнаудова“ – откривател на млади таланти

своето свежо и индивидуално присъствие на професионална сцена с танцьорите на „Арабеск“.

Юбилеят даде естествен повод за анализ и равностметка. Оценката си за смисъла и значението на конкурса през годините споделиха неговият създател, акад. Калина Богоева и дъщерята на Маргарита Арнаудова, Олеся Пантукина, която е хореограф и репетитор на Балет „Арабеск“.

Акад. Калина Богоева, почетен председател и учредител на Конкурса за съвременна хореография върху българска музика за наградата на името на Маргарита Арнаудова

Идеята за организиране на конкурс за млади хореографи беше много стара, но оставаше само в главата ми. В един от разговорите ми с Елисавета Груева тя спомена, че би било хубаво да се направи нещо в памет на Маргарита Арнаудова. Тогава се оформи окончателната идея за това, което ще направя.

Бяха трудни времена. Нямах редовно изплащане на заплатите на артистите и аз им помагах с пари от личната ми банкова сметка.

Осъществяването на тази идея означаваше стимул за младите хореографи, интересни задачи за артистите и най-вече знак на признание за човека, изградил трупата на Балет „Арабеск“.

В процеса на обмисляне реших да поставя едно основно изискване – хореографиите да биват създавани върху музика от български композитори. Излишно е да казвам защо – нашите композитори създават изключително самобитна музика, съвършено различна от музиката по света. Начинът на мислене е пропит със сложната ритмична пулсация на нашия фолклор, с усещането за време и пространство, присъщи само на българските творци. Прекрасни произведения! Исках те да бъдат опознати от младите, защото дават големи възможности за намиране на танцова интерпретация, съдържателна и новаторска. Другото ми желание беше да бъде популяризирано творчеството на българските композитори и на нашите танцови дейци. Резултатите бяха повече от успешни още от самото начало и до днес.

Юбилейното издание на конкурса беше повод за силен и

дълбок размисъл за стойностите на това, което правим. Екипът на Балет „Арабеск“, под ръководството на Боряна Сечанова, прояви нашоверна последователност, упорита работа и невероятна способност да осъществи този юбилей при почти невъзможни финансови условия, поради което конкурсът не беше международен.

Конкурсът на Балет „Арабеск“ на името на Маргарита Арнаудова е високопрофесионален и това трябва да бъде оценено по достойнство. Оценката на участниците се дава от високопрофесионален жури и това е нещо изключително важно за нивото и имиджа на конкурса.

Участниците в 10-ото юбилейно издание бяха много интересни млади творци, всеки от които изрази своя индивидуален поглед към мястото и ролята на танца като отражение на човешките емоции и взаимоотношения. Имаше интересни идеи, някои недоразвити докрай, други по-успешни. Видя се по-висока танцова култура и в четиримата участници, което за мен е радостно. Имам възможността да гледам различни спектакли, както класически така и съвременни, при моите пътувания като лектор и водещ на методически семинари по класически танц. Мога да констатирам, че българският балет и българската съвременна хореография са на изключително високо ниво! Казвам го с гордост, но и с тъга. Защото никога не забравя или подкрепя този висок професионализъм, изчистената танцова мисъл, интересните движенчески решения и образи.

Българските хореографи се налагат със свой собствен стил, носещ белезите на дребната ни култура и преди всичко с оригинална танцова мисъл, индивидуално вникване и движенческо претворяване на музикалния материал.

МИЛА ИСКРЕНОВА

(Продължава в следващия брой с интервю на Олеся Пантукина.)

* **Маргарита Арнаудова** (1941-1994), чието име носи конкурсът е дългогодишен хореограф и директор на Балет „Арабеск“. Нейното име е цяла епоха в съвременния танц в България и продължава осезаемо да присъства в пространството на българската култура като мост между най-доброто от миналото и утрешния ден.

У дома

За 10-ото издание на АСТ Фестивал за свободен театър

Десетото издание на АСТ Фестивал за свободен театър е като прибиране у дома.

Или по-точно като ястието, което обикновено те чака там: грижливо приготвено, пикантно, топло и сгряващо, богато на различни вкусове, ароматно. И излапано на един дъх. На юбилей си, който празнува цяла седмица (17-24 октомври), той отново сложи на една трапеза и куклен театър, и танц, и перформанс, и театрална комедия с елементи на антитопия. И те не само не се скарата, ами така добре се допълниха, че на човек му ставаше ясно колко са си залипсвали. И как не могат едни без други – като части от екосистема.

ЕКО/ЕГО

„Уважаеми зрители, добре дошли на АСТ Фестивал за свободен театър – фестивал, който се грижи за екосистемата на независимите изпълнителски изкуства в България.“

Тези думи посрещат зрителя преди всеки спектакъл, преpraщайки към тазгодишния надслов ЕКО/ЕГО-система. Заг това мото стои въпросът за това как изграждаме общности, къде остава индивидът в тях и каква е ролята на всеки един от нас в общата екосистема. Както става ясно, ЕКО/ЕГО-система не значи разговори за дървета и топящи се ледници (макар че и за това се намира място в отделна дискусия). Много повече се обхваща мисията на фестивала изобщо: да обединява, но без да обезличава; да предостави пространство на всяка *его-система* да диша.

На фестивала има двайсетина такива *его-системи* под формата на български и чуждестранни продукции, работилници и дискусийни формати. Движенчески уъркшопи, имерсивно сетивно представление и танцови спектакли оформят първата половина на седмицата като посветена по-скоро на тялото, отколкото на думите. За сметка на това втората половина навакса с фокус върху драматургия, текст и концепция... Но нека си припомним отначало.

Сърцето

Неочаквано е началото на феста. Пристигнала по-рано в София, танцьорката и хореографка Михал Муалем неофициално открива събитието ден по-рано със соло танцов перформанс

в ДНК. Представлението се казва *Plonter*¹, или *Възел*, който танцьорката разплита и от който построява „палат“, както самата тя го нарича. Това е спектакъл за строенето, за градежа.

Точно това успява да направи хореографката и в уъркшопа, който води в рамките на следващите два дни и който задава тона на фестивала: да изгради. Участниците са български танцьори с най-различен движенчески опит, от балет до брейк денс, които на показ в края действат като добре смазана машина – изграждат ритъм, за да го счупят; създават формация, за да я разцепят рязко.

В този вид Михал Муалем ги оставя на Олга Алварез, която от своя страна води двудневен уъркшоп и изнася две представления с компанията си La Taïpada. Съвсем различен е нейният хореографски прочит, що се отнася до общността. През призмата на любовта и прошката тя различава фундаменталните човешки отношения и с тези виждания неминуемо печели и заразява. Нейните танцьори са като глина – гледат меко, говорят открито, движенията им изразяват доверие и пълно спокойствие. Въздухът вибрира в тази топкава интимна, а така отворена за зрителя обстановка.

Тяното представление *CRASH* пред паметника на Съветската армия е едно от най-запомнящите се преживявания в програмата. Докато двамата изпълнители впишат тела и погледи в нещо като чувствен танцов дуел, зад тях по „Цар Освободител“ преминава протестното шествие. За момент хореографията продължава под звуците на скандирания, свирки и клаксони, които заглушават колоните и изведнъж припомнят особения привкус на тази конкретна софийска есен. Някои от зрителите са тъкмо завърнали се от *Сетивно градско пътуване* – тиха разходка със затворени очи из града. Интимност, споделяне. Група хора, която накрая се превръща в общност. Във фестивалното тяло този ден е сърцето.

Главата

Но фестивалът има и глава, и то трезвомислеща. Особеното чувство при вида на протеста зрителят носи със себе си още от предишната вечер, ако е бил в ДНК. Там българо-немската копродукция на Ива Свещарова и Вили Празер с MS Schrittmacher *A Better Life*, изследва миграционните процеси между двете държави. Вече разпознаваемият експресивен и леко ироничен движенчески език на Свещарова и Празер

действа някак изненадващо, когато с него бораби немецът Мартин Щиферман. Като някаква горчиво-сладка, но все пак справедлива рефлексия; като отрезвяваща, неполяризираща, а по-скоро свързваща съпоставка между свое и чуждо. С това перформансът особено чувствително среща еко/его-конфликта.

В този смисъл *A Better Life* по интересен начин кореспондира с другата немска продукция в програмата – онлайн перформанс-играта *Homecoming* на machina eX. И двете предлагат един вид метарефлексия на сегашния момент през темата за дома и качеството на живот: първо през проблема с миграцията, а второто в контекста на настоящата пандемия. *Homecoming* е опит за пренасяне на имърсив театър у дома. Може ли да се изгради общност онлайн, пред компютъра? Ако съм по броя на участниците, българската публика явно е все още скептична. Осмелилите се обаче ще споделят, че е напълно възможно. Необичайната театрална ситуация изпраца участниците в общо онлайн пространство, в което те заедно разрешават загадки. Присъствието им е напълно осезаемо един за друг и до голяма степен необходимо – повече от представление, това е път, който трябва да извървят заедно.

Форум

Много още може да се каже за остатъка от програмата. За кукленото представление *Концертът*, обяснение в любов към народната музика; за *Автопортрета* на Ана Мендеш, който е толкова обрано минималистичен и личен, че зрителят може да се огледа в него без остатък; за аудио-визуалното *Vigение*, което граничи с инсталация и което Стефан Прохоров небрежно, но не без причина определя като „най-важния перформанс за изминалата година“ в срещата-разговор, която води след него. Тъкмо тези срещи-разговори след спектаклите са може би най-сполучливото нововъведение на това издание.

Наистина пандемията има осезаеми последици. Фестивалните локации не се пръскат по шевовете, няма я енергията на пълната зала. Но я има енергията на будната публика, на проблемите, за които трябва да се говори, и то на сцена: отношенията между *Труд и естетика*, екологията, глобалния контекст. Има я *нуждата*, а живият и непринуден начин, по който вървят дискусийните формати на феста, подсказва, че те я посрещат. „Малките, дребни разговори, стига да са постоянни, са достатъчни“, споделя Ида Даниел в интервю с Пламен Харманджиев² след професионално-естетическата среща, която модерира. И след седмица на обмен и диалог можем да се съгласим напълно.

МАРИЯ ВИТАНОВА

¹ Подробна информация за всички описани по-долу представления и автори се намира на www.actfest.org

² Пълното интервю на www.actfest.org

Из „Превъртане“, роман

Петър Денчев

Мария изчезна от живота на дъщеря си и своите приятелки като привидение. Имаше я, а после се оказа, че е била нещо като халюцинация. Измама на сетивата. Клопка на съзнанието. Нейната липса подейства отрезвително на Антония. Сякаш я беше напуснал тежък махмурдук. Главата ѝ не тежеше, чувстваше се спокойна. Не ѝ се гадеше. Пробуждането, чувството, че отново е жива започваше да се възвръща в тялото ѝ; както някога, когато беше млада, а пък Мария се постара да смаже в нея всички пориви на откровен живот. *Съдба. Какво да се прави?* Мислеше си Антония. Трите месеца на издирване не дадоха никакъв резултат. Сякаш се беше изпарила; не беше оставила видима следа в този свят, която можеше да подсказва на Антония или пък на полицията къде биха могли да я открият. Просто нямаше нищо. Беше изчезнала като внезапно разрушена илюзия - подобно на своя живот и убежденията си. Дъщеря ѝ употреби всички усилия, които можеше да положи. Говори с приятелките ѝ, нае частен детектив, разлепи портрета ѝ в целия квартал. Когато и това не помогна - разшири обхвата; започна да разлепя обявата за изчезването из целия град. Плати на разпространител, който да покрие и крайните квартали, дори близките села.

Никои дори не се обади по телефона с фалшив сигнал. *Как е възможно да изчезне безследно?*

В началото частният детектив сякаш даваше вид, че може и да открие нещо. Говореше компетентно, като човек, който се е сблъсквал с много такива проблеми. *Най-вероятно да е паднала в някоя урва. Сигурно е стигнала извън града, където се е уплашила, дезориентирала се е, най-вероятно се е скрила някъде. Ще я открием.* Месеци по-късно Антония се надяваше да открият поне тялото ѝ. Нямаше никакви илюзии, че Мария може да оцелее сама, без храна и вода, без покрив над главата си и без никакви средства. Защото от жилището не липсваха нито пари, нито ценности. Тя отдавна знаеше къде майка ѝ крие своите малки скъпоценности и спестявания.

Да открием тялото. Поне това.

Молеше се тя.

Всъщност пари липсваха, но Антония никога не установи това, защото никога не бе имала представа колко пари държи там Мария. Не само това - не искаше и да знае. Когато видя, че там има няколко пачки, а бижутата стоят непокътнати, се успокои. *Значи не е грабеж.* Каза си тя. И беше права - не беше грабеж. Ала заедно с това пари липсваха, не много, но липсваха. Мария ги беше взела, когато вече се беше превърнала в Кристина. Тяло обаче не се откриваше.

И сякаш всички изгледни истории да завърши с някакво успокоение клоняха към нула. Частният детектив обаче продължаваше да я убеждава, че има макар и минимален шанс да я открият жива. *Все пак човек трябва да се надява на най-добрия изход.* Настояваше той. Едва след като се наслуша до насита на това пожелание, уплашената Антония загрея, че се беше поддала на неговия начин да подхранва надеждата в нея, а заедно с това и периода на издирване, заради което и му плащаше.

На четвъртия месец се отказа от неговите услуги. Беше платила достатъчно.

Той от своя страна ѝ беше продал достатъчно илюзии. След това дойде ред и на социалните мрежи, където Антония първо публикува от личния си профил снимката на майка си, придружена от кратък зов за помощ. Търсеше се Мария. Мария беше изчезнала. *Помогнете. Някой вижда ли я е? Ако някой мисли, че я е виждал, нека да се обади на... или пък да тише на...* След като и това не даде резултат, Антония направи страница във Фейсбук, където с платени реклами разпространяваше този зов за

помощ. И тогава започна тихият ужас на Антония. Профилът ѝ започна да се изпълва с множество известия за коментари под снимката или пък за директни съобщения, които получаваше.

Желанието за действие на празен ход на хората се беше активирало.

Намери ли се?

Боже, горката жена! Дано се намери!

Дано е жива и здрава! Бог да я пази!

Дано не се мъчи! Желяз ви късмет!

Бог да ви пази!

Сърцето на Антония се свиваше при всяко известие, но с времето разбра, че всичко това е пълна загиба на време. Въпреки това сякаш животът можеше да опровергае липсата на майка

ѝ. Разпространението на снимките беше продължило живота ѝ по непонятен начин. Тя хранеше илюзията, че майка ѝ е жива; нищо че погребана празен ковчег с някои нейни вещи. Обаче все ѝ се струваше, че зад ъгъла ще се появи майка ѝ. Дори на погребението се появи една млада жена, която имаше сякаш същата уста като Мария. Каза, че я познавала от квартала.

Илюзията, че тя все още е жива, не ѝ даваше мира. Веднъж около половин година след изчезването ѝ се случи нещо, което смеси съня и реалността; съдени в едно мечтата и отвъдното. Беше отишла на вилата, която ѝ остана в наследство от Мария. Като малка си бе играла там всяко лято, когато майка ѝ и баща ѝ я водеха със себе си. Тя беше построена върху един от онези отчуждени от народната власт парцели, които бяха раздавани на социалистическите граждани срещу скромни месечни вноски. Къщичката, която бяха построили, трудно можеше да се нарече вила; беше по-скоро бунгало, но тогава за дете като нея това беше приказан свят. Беше отишла да изхвърли някои стари грехи, които складираха там. Изведнъж се почувства много зле. Краката ѝ се подкосиха, почувства се слаба. Легна на леглото и затвори очи. Имаше нужда да поседи така няколко минути. И тогава задрям. Сънят завладя мозъка ѝ, крайниците ѝ се отпуснаха. Стори ѝ се, че чува почукване. Хем беше вътре в къщичката, хем беше високо на покрива, скрита зад листата и клоните на черешата. Стоеше там – отгоре, и можеше да види как Мария чука на вратата. Едновременно с това лежеше и не можеше да помръдне. Мария продължаваше да чука. Равномерно, последователно, ритмично. Ръката ѝ се отделяше от повърхността на вратата за секунда, засилваше се обратно и произвеждаше този звук. *Чук-чук.*

Ала всичко това беше илюзия, краткотрайна измама на тревожния мозък. Антония се събуди, изправи се и отиде до вратата. Отвори и навън я посрещна спокойната тишина на гората. Нямаше никого, ала тя смяташе, че има някого. Убедена беше. Не можеше да се примири, че майка ѝ е била просто илюзия - привидение, което се е прокраднало за кратко през живота ѝ, минала е без да остави особена следа; или поне без да остави особена положителна следа. Разбира се, че ѝ липсваше. Липсваше ѝ много, но заедно с това изпитваше мъчителна горчивина, че никога не се бе разбирала с нея. В нея се съдържаше горчивината на виновното дете. Дълбоко беше убедена, че неразбирателството им се дължеше на липсата на желание на Мария да разбира потребностите и желанията на собствената си дъщеря. Но тя беше вменила на Антония точно обратното; беше ѝ вменила, че децата са собственост на родителите си; те са стока, която няма право на мнение, още по-малко на собствени желания. Ролята на децата в живота на Мария беше те да правят по-интересен и лек живота на своите родители. А че трябва и родителите да разбират и възпитават децата си, това Мария го смяташе за досадна подробност. Нещо като каприз на модерността. Каприз на едни нови, *пошли прави.*

Да разбирам децата. Ами нали ги обичам.

Хайде де! Да ги разбираш!

С този пренебрежителен тон Мария винаги отказваше правото на децата да бъдат разбирани. След като нея никои не я разбира, защо трябва да дарява друго с разбиране?

Беше излишно.

*

Ето ме. Отново съм аз.

Седя си на стола, гледайки морето, и поркам от сливовата ракия. Скоро слезах към града и се притеснявах, че докато ме няма, котаракът ще забегне или пък може да се появят кучета, които да го нападнат.

Никога не съм харесвал това, че кучетата нападат котки. Хващат ги в муцуните си, стискат и ги мятат, докато не счупят гръбнака им. Някак не е честно. Но пък е справедливо - по-силното животно убива по-слабото. В това е вярвала през целия си живот Мария. Една ужасна мъчителна смърт, която тя е наричала живот, в който се е представяла за по-силна от останалите.

В крайна сметка се прибрах с някои покупки. Изгасих двигателя на старото волво и тръгнах с бърза крачка към бунгалото. Вълните се разбиваха шумно, направо ревяха. Беше почти тъмно. В първия момент не виждах нищо. Бях готов да изпия цялата буталка ракия само с няколко парченца пушена скумрия, когато котаракът се появи, отърквайки се в краката ми. Успокоих се. Поех си въздух. Нямах да се умъртъвявам с алкохол. Просто щяхме спокойно да вечеряме с котката. Едно парче за мен, едно за нея. Така се прави. Трябва всичко в живота да се споделя. Няма как. Иначе умираш сам.

След такова превъртане не знам кой не би поискал да умре. Поне за малко. В крайна сметка никога не знаеш кой говори през гласа на другия. Колко личности се крият вътре в другия? Добре, със себе си можеш да бъдеш наясно, но колко истории се разиграват, докато слушаш думите му? Колко плана от нечий друг живот се разръщат? Колко фрустрации? Колко внушения? Колко комплекси и неосъществености? Слушаш мелодията на един глас и си убеден, че в нея няма капка автентичност. Слушаш и разбираш, че това са чужди думи. Внимаваш в изговарянето и разбираш, че ако някой внимава в този разговор - това не си ти. Това е другата страна, която толкова силно желае да подчертае своята социална роля. Ролята, която е избрала за себе си. Гледаш жестовите и разбираш, че отсреща няма човек. Той е мъртъв отдавна. Сам се е умъртвил или другите са се погрижили да го задушат, а сега просто го кремират - със своето приятелство, със знаците на пошъл бунт, с желанието да се освободят от призрачното желание да бъдат нещо; ала няма изход. Усмиват се неуверено, премежават своите интонации, отиват в бара, в който ги очакват. Никога не напускат клуба, в който са им казали, че *трябва да бъдат*. Ще си купят същите грехи, ще съчетаят маратонките и самото, за да бъдат в *тренд*.

Снимки: Петър Денчев

Разбира се, че на другата сутрин ще отидат на работа в корпорациите, които им гарантират финансовото съществуване. Ще отидат в институциите, срещу които мърморят. Ще раболепничат на своите началници. Ще се усмиват на своите врагове и крштици. Смъртта не диша във врата им.

Смъртта диша през техните ноздри, през желанието им да изглеждат алтернатива на живеенето. Смъртта изпълва гърдите им, тя живее в белите им гробове. Всички приличат по нещо на Мария от средата на миналия век. Така, както тя вярваше, че историята е по-голяма от всичко, дължително героична, така и те вярват в собствения си фалшив бунт. В начините си на съпротива, но и в *хубавия си живот*. Но съпротива няма. Така беше и с Кристина, така беше и с моите състуденти от университета, когато се върнах от Америка. Така беше и със съпартийците на Кристина. Никакъв пролив. Никаква идея за нещо ново - само и единствено повтаряне на заучените клишета, независимо кой ги повтаря. Често пъти гледах тези мъже и жени - гледах телата им, понякога добре поддържани, друг път занемарени. Мислех си: *кой би ги пожелал? Наистина кой би пожелал едни тела, които нямат нищо общо със същината? Кой би пожелал едни тела, в които животът само привидно се съдържа? Кой би пожелал едни тела, в които умът няма какво да каже?*

Затова не вярвах на никого, освен на себе си и котарака. Такова е положението. Аз нямам какво повече да кажа, освен да пия. Само това ми е останало.

Не виждам друго спасение.

Антония Апостолова: Търся дълбочината на опита в обикновеността

Ще те питам и за собственото ти писане, но да започнем така: преди няколко години в клуб „Перото“ имаше една много шумна дискусия, в която участваха писатели, литературни критици и книжни блогъри. Имаше една доста ярка изразена теза – че блогът (бил той и книжен) не е медия, защото е лексикон/дневник и няма редактор/и. В този смисъл от коя страна на бариерата щеше да бъдеш

ти – на писателите, на книжните блогъри или на критиците?

Ще те изненадам с това, че не вярвам в блогоевете. Струва ми се, че те отдавна са малко демоде, поизчерпали са се. Формите на споделяне доста са се променили оттогава, особено в ерата на Фейсбук. За мен блогът е и синоним на непостоянство, спорадичност, липса на актуалност и самовзеданост тип „твърде личен дневник“. „Литературни разговори“ се появи първо като фейсбук страница и много бързо набра последователи – в крайна сметка реагирането на пост, дори той да е под формата на текст на книжно ревю, е лесно. Едва тогава реших да рискувам и да създам сайта „Литературни разговори“, с 15-годишния си опит на медиен редактор, който е напуснал корпоративните медии. За мен това категорично не е блог, а сайт, почти новинарски. Едно заради темпото, с което го поддържам – старая се всеки ден да се появява материал или най-малкото няколко пъти в седмицата. Второ, избирам най-новите издадени книги, чета ги още топли-топли, буквално в момента на появата им, и това отразява и надявам се, насочва актуалните вкусове на пазара. Освен това пускам новини и за предстоящи книжни заглавия, което прудава още повече „медийност“ на сайта ми. Бързо разбрах, че линкове към дълъг сериозен текст много по-трудно се отварят и четат, но въпреки това залагам на тези читатели, които имат достатъчно сериозно любопитство към книгите, за да го направят. Опитвам се ревюта ми да са все пак поносимо сложни и задълбочени, да са четивни, смислени и полезни, въпреки че понякога във Фейсбук дори и това дотежаба и съм имала забележки, че едва ли не парадирям с висок стил. Не съм критик, по-скоро се приемам за литературен журналист, който сам е автор и си позволява с тази чувствителност – и с образованието си на английски филолог – да чете другите.

Съществува ли един буквален дуализъм в Антония, която пише проза, и Антония, която пише ревюта/рецензии на книги и взема интервюта от други автори за „Литературни разговори“? Имаш ли периоди, в които едната се оказва алтер его, а другата превзема ежедневието и артистичния ти свят? Нямам предвид раздвояване на личността като в „Боен клуб“ на Паланюк, но все пак – пречат ли си, помагат ли си, как съществуват заедно?

От една страна, именно заради филологическата ми закалка и заради интензивното четене през целия ми съзнателен живот гръзвам да рецензирам други текстове. От друга страна, започвам ли да пиша, излизам изцяло от тази роля, ставам уязвима и стъпвам внимателно и неуверено като всеки автор, който сега трябва да реди собствени думи. Адски трудно е да виждаш собствения си текст с очите на рецензент или критик, хватката на своите думи е толкова силна, че в един момент – след поредната редакция – вече не си способен да осъзнаваш къде би могло да има проблем, къде се налага промяна. Изпадаш в словесен транс, заключаваш се в кристалната решетка на сюжетната структура, която си създал, и само външен поглед, почти наслада, може да те извади от там. Съзнавам и друго – че с образа си на човек, който се занимава ежедневно с чужди текстове и прави интервюта с други автори, се поставям в обслужваща позиция и рискувам да загубя от видимостта си като автор. Но въпреки това се надявам, че второто е достатъчно силно и говори само за себе си. Всеки път, когато някой напише отзив за моята проза, се чувствам единствено като автор.

Има ли адекватна и действаща литературна критика в България? И ако да, къде се намират тогава блогърите и авторите в книжни сайтове?

Ако има, тя е доста маргинализирана, почти невидима, или най-малкото нетърсена, да не кажа ненужна на мнозина читатели. И това е много тъжно. Дори в едно уважавано настояло списание за литература понякога се случва да властва критически тон, който е на ръба на махленското (да, наистина). Поне в моето възприятие

много по-активен е пиарът на издателствата, отколкото сериозната обратна връзка. Много малко в България са критиците, от чието перо или глас авторите да тръпнат, да се страхуват какво ще кажат точно те за тях, както това се случва някъде в чужбина. По-скоро си мисля, че има „говорене за литература“, което е смислено, и такова, което не е. Едното се извършва в медии като „Литературен вестник“ и „Тоест“, в рубрики като „От небето до земята“ (с Марин Бодаков и Силявия Чолева) по предавания като „Библиотека“ и т.н., както и – за моя радост – при следвани от мен блогъри и книжни хора, които имат съответното образование или най-малкото широка начетеност, за да пишат дълбоко, умно и прецизно за книги. По-голямата част от обратната връзка към продукцията на издателствата обаче се случва в книжни групи из мрежата – тази реакция е най-гласовита, най-следвана, най-паразитна, най-първосигнална, но читатели и издателства я приветстват. Тя често прави т.нар. *affective fallacy*, т.е. набляга на описанието на личните, често емоционални и дори соматични реакции у читателя (знаем – хващането за гърлото, бъркането надълбоко, оставането без гръх), и уви, за жалост, има най-много последователи, без по същество да говори за качествата на книгата с нужните инструменти на критичния поглед.

Как подбиращ заглавията, които четеш, и авторите, с които правиш интервюта? Трябва ли задължително авторът или книгата да ти харесат, за да посегнеш да пишеш за тях?

Вярвам в положителната критика. Смятам, че онези, които умишлено посягат към слаби заглавия, за да напишат разгромяваща, понякога дори ехидна, самооблъчваща се критика, са литературни мазохисти. Цена времето си и тежестта, която ще приеме литературният ми багаж, така че подбирам заглавията по подробните анонси и творческата биография на автора много внимателно, ма почти никога да не съжаля за прочита. Вярвам, че за лошите или слабите примери в съвременната българска литература например, които често разбираемо са в подиздателните уста на мнозина и са любима тема за начесване на его и език, не бива изобщо да се говори. Не искам да правя пиар с обърнат знак. Държа да пиша само за книгите, за които си струва, и съм убедена, че по този положителен начин, а не по метода на изключването, се създава много по-здравословен читателски вкус и постепенно се оформя бъдещ канон. Литературните ми интервюта пък са много близки до текстовете, т.е. вземам интервюта с писатели не без книжен повод или заради самата им личност, а след като са извадили на пазара ново заглавие и вече съм го прочела. Въпросите ми обикновено са разхождани по текста и темите му и рядко търсят информация или сензация отвъд литературното. За някои може и да са претенциозни, но наистина не вярвам в банални и безпомощни въпроси като „с коя книга заспивате вечер“, „какво ви зарежда“ и „откъде черпите творческите си идеи“. Предпочитам да съм си направила домашното.

Повечето читатели на „Литературен вестник“ вероятно знаят, но „Потъване в мъртво море“ (това оксиморно заглавие) е същност втората ти книга, а истинският ти дебют е стихосбирка от 1994 година и се казва „Солен ябълка“. Кажу ми от скромната дистанция на времето как се усещаш спрямо тази книга?

Странно. От една страна, имам усещането, че тогава, на 16, съм била много по-зряла, по-мъдра в светоусещането и метафорите си (поне така твърдяха учудено литературите тогава), че твърде рано съм казала неща, които малко 16-годишни казват. Бях открита от известния и покоен вече бургаски художник Руси Стоянов, който изрисува книгата ми (и само заради това сега я възприемам като библиографска рядкост) и от покойния бургаски поет Пейо Пантелеев. Те бяха толкова ентузиазирани, че незнайно как аз изведнъж се оказах със съвсем готова издадена книга, без реално да участвам в процеса. Това е и хубаво, приемам го като подарък, но и с известни странични ефекти. Книгата например е почти нередактирана и сега понякога ми е неудобно от нея, бих

искала да поправа някои редове, преди да я подаря почти като реликва на някого. Въпреки това е част от мен, отразява една чувствителност, сбlijена още тогава с големите теми, със смъртта, със самотата и – доверявам се на отзивите от тогава – изненадващо лишена от очакваните слабости и клишета на младостта.

Съвсем наскоро получи специалната награда „Йордан Радичков“ за най-добър дебют в жанра на разказа през последните две години – за сборника си „Потъване в мъртво море“. Каква беше най-първата ти реакция? И по-важното: какво би променила сега в книгата – би ли добавила или махнала цели разкази, би ли направила нова редакция на някой текст или пък променила нещо по оформлението?

Реакцията? Усещането за добре свършена работа, която е била разпозната, видяна и оценена. Да, това е хубаво усещане. Още повече че никога не съм си представяла, че дебютът ми в прозата ще е именно в жанра на късия разказ. Дори съседството с утвърдени имена в краткия списък беше вече атестация за мен. Впрочем книгата беше и в краткия списък на наградата на „Портал Култура“, до имената на Владимир Зарев и Иван Станков, които е моя слабост. Това само по себе си е литературно пиришество. Не мисля, че бих променила много по сборника. И това е защото предварителната работа по текстовете ми винаги е изобилна, почти на границата на съсипването от безкрайни редакции. Граница, която много трябва да внимавам да не преминеш. Защото гледам всяка синтактична конструкция под лупа, правя справка в синонимния речник за всяка дума. Е, вероятно след десет години ще ги чета различно (впрочем аз и сега не ги чета, веднъж издадени), но то ще е част от моето евентуално израстване като автор. Що се отнася до оформлението, първоначално корицата на Иво Рафаилов ме стъписа, но скоро я усетих като много моя – разголяването на бялото момиче, почти класическа статуя, розовеещата канка до пъпа ѝ, красивите безсмъртни ръце. Има нещо много вечно и много чувствено и крехко във всичко това.

Опитай да излезеш от контекста и си представи, че „Потъване в мъртво море“ е чужда книга и ти трябва да пишеш ревю за нея. Ако се ограничим до анонса, какъв е езикът на авторката, кои са най-ярките ѝ и очевидни влияния?

Това е сборник с разкази, обединени от една тема и донякъде свързани чрез нея – темата за загубата и смъртта, преживяна от различни по вид човешки двойки. Докато я писах, на приежки четох кого ли не – от моя любим Реймънд Карвър до Бунин и Маркес. Зареждах се с думите им и продължавах. Нищо не намеквам с това, казвам само, че имам нужда от словесно надхвъртане. Езикът беше описан в различни отзиви като свеж и оригинален, с изненадващи метафори, лишен от всякакви баналности и клишета, а това е най-важното за мен. Аз бих добавила, че е и хладно чувствен, такъв, който отваря смисли отвъд казаното, държейки те в някаква сетивна възбуда, която няма кулминация, освобождаване. А то, разказваното, както съм казвала и другде, е за това как на обикновените хора им се случват обикновени неща. Съзнавам, че това е грешка според всички курсове за творческо писане, но за мен дълбината на опита трябва да се търси именно в обикновеността. Обикновеността, разказана пронизително, и в крайна сметка така, сякаш става дума за нещо необикновено.

Ако позволиш, хайде да повдигнем малко завесата – върху какво работиш сега и кога да го очакваме? Роман, който вече е на фаза художник в моето издателство – „Жанет 45“. За съжаление, предвид кризата с ковид-19, нищо не може да се планира и прогнозира и нямам идея кога би могъл да излезе. А и сега не е време за премиери, панаири и други събития, на които читателите лесно да могат да достигнат до него. Така че може би това изчакване е добре дошло. Ръкописът на този роман е започнат още през ранните години на хилядолетието, но емоционално успях да му придам завършен вид едва сега. Това е двойно, дори тройно биографичен роман и може би каквото и да напиша след него, той ще остане най-важният и най-личният ми текст. Текст, който бих искала да дам на детето си, защото то ще му обясни мен. Текст за решаващата всичко една любов, за разпада на едно семейство отвътре и на друго семейство отвън, за един любим на всички град, видян през три десетилетия, както и за поколението, израснало през 90-те, без нищо едно от сюжетните клишета в романите за 90-те, поне за това гарантирам.

Вернер Ламберси е роден през 1941 г. в Антверпен. Живее и пише в Париж от 1980 г. Бивш директор на центъра Валония-Брюксел във френската столица. Автор на около стотина стихосбирки, които далеч надхвърлят границите на френскоговорещия свят, превеждан е на над двайсет езика. Носител е на многобройни отличия, включително наградата „Морис Карем“ (Белгия, 1989), голямата награда на Сдружението на писателите (Париж, 2004), наградата „Маиз Плокен-Конан“, присъдена от Френската академия (2005) и др. На български е излизала книгата му „Опсимат“ (изд. „Смол Стейшънс“), както и отделни стихотворения в периодичния печат.

КРАСИМИР КАВААДЖИЕВ

Вернер Ламберси

ПИНА БАУШ

Танцувайте, танцувайте, иначе с нас е свършено.

Пина Бауш

Пина Бауш
танцува с очите си
гледа

дори със затворени очи
вижда

усещаме лекия натиск
на погледа ѝ

знаем че там
започва
танцът

разбираме:
синьото не е
студен цвят

който гори
без изгаряне или пепел

морето
е море само под
вълната

останалото
шум от пяна
върху махове на удавник

небе и море
са от един цвят

хоризонтът
никога няма граница

тъй както смъртта
не отделя душата от
тялото

душата и плътта
танцуват под единствения
клепач

Пина Бауш
започва където се оттегля
погледът

разбираме
че тя иска да се присъедини
към всеобщата

слепота
за да започне там
където сетивното опипва

както ефимерното
танцува без тежест
или връзки

безразлична
към вятъра
който отнася желанието ѝ

но никога в ясната
светлина в която
ще умре

като орела насреща
когато слънцето
заслепява

Пина Бауш
танцува най-напред с
дланта си

нямата карта
на линиите под открито небе

елегантният лебедов врат
на китката ѝ
обърната нагоре

тръстиката на жест
върху извитата сянка
на хоризонта

с пръстите си
по азбеста
разрошен

от слънчеви изригвания
в търсене на
северни сияния

и падащата звезда
на любовния безпорядък

със сянката
на каталпата в широката
й шепа

дългата
ръка като бяла палма
прибрана

до костеливата и гола
гръд със снежен
кил

върху листенцата
на полъх
от магнолии

отнесени от бледата
мъгла и от дъха
под тежестта

на росата на мълчанието

и от товара
на красотите които не могат
да се задържат

Пина Бауш танцува с
бюста си

заглавна буква
църковна порта
основен камък на свода

над хора
към който увлича и нас
и своята трупа

кафене Мюлер
където столовете на света
са прекатурени

защото коя е тя
дето върви така на ръба
на бездната

защото коя е тя
дето съблича самотата
на желанието

защото коя е тя
дето изразява с танца си
най-крехкото

у мъжа
и жената
от което другите се разбягват

и се връщат
и треперят полудяват
и познават

защото да пипаш вече
е любов
а да танцуваш

заклинание
и омагьосване
за да не бъдеш разтворен

погубен
след апокалипсиса
на свенливия подход

Това последно слънце ще загине
казват инките
Гомара¹ и после Монтен

Леви-Строс:
минахме точката от която
връщане няма

шесто разрушение

¹ Франсиско Гомес де Гомара (1511-1566) – испански историк, личен секретар на завоевателя на Мексико Ернан Кортес и автор на „Обща история на Индиите“, използвана от Монтен при написването на глава I:31 от неговите „Опиту“. (Б. пр.)

на синия свят но не и
на живота

Пина Бауш
изразява с танца си божествената
паника на тялото

като храм
когато трепери стоящата
в основата му скала

като двойка
под агонистичния² оргазъм
на мълнията

Пина Бауш
танцува с таза си от
плът в който се движат

връзват се
обръщат се връщат се
показват се бреланите³

под мътната
слисана дълбочина на
рибните пасажи

на желанието
и невижданите чудовища
на самотата

горчиво подобните
дълбини
с мъртви корали

на космоса с угаснали
звезди

Пина Бауш
може с танца си да изобрази

картина която корнизите
на красотата държат
закачена на небето

до такава степен
всичко се движи човек не знае
къде

да стъпи
да изстреля в космоса
тялото си

да се изправи срещу стените
които ограждат въздуха

срещу тежестта която тегне върху
повърхностите на
кожата

срещу времето което се изхабява
докато трае

Пина Бауш
може да танцува неподвижно
и да показва

кое танцува
и изгражда материята
на матршошките на
вселената

хода с(ъ)държащ се
в падането

и скоковете
козите подскоци на
желанието

което не
може да се съхрани без
да спадне

в жестокия ред

в позата
в която Пина Бауш чака
да преминат

кометите на любовта

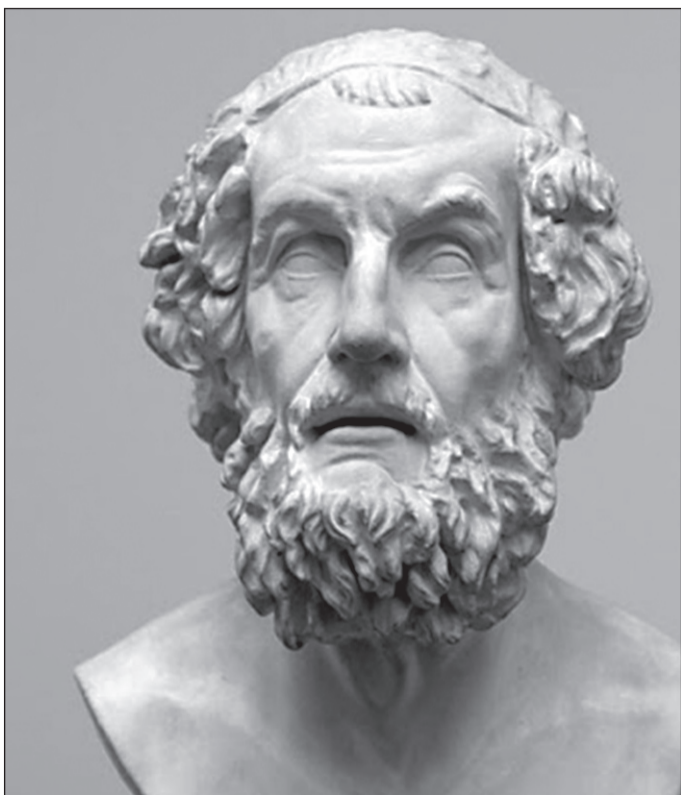
упоритото оцеждане капка по
капка на красотата

което ще пробие и най-коравата
душевна броня

Превод от френски: КРАСИМИР КАВААДЖИЕВ

² Агонистичен – от стгр. *агонист* – борец, атлет. (Б. пр.)

³ Брелан – сбор от три еднакви карти за игра. (Б. пр.)

*Пей ми, музо, ярост Ахилева.
Тя ми беги устрои елином.
Тя изпрати в адови тъмници
неброими души юначески,
тя насити со меса юначки
псине гладни и хищни птици.
Се вършеше воля Зевесова,
по що ради раздор да ми вдигнат
Юнак Ахил и цар Агамемнон.*

Това, което Пърличев сякаш налуква по интуиция (връзката между старогръцкия и балканския фолклорен епос) става пък през трийсетте години на ХХ век основополагащ елемент в известното изследване сред народните певци в Босна на американците Милман Пери и Албърт Лорд, в което те изказват предположението, че творчеството на Омир е всъщност само краен продукт на устна, перформативна традиция, комбинираща по различни начини готови езикови формули. За съжаление, иначе добрият литературен критик и изследовател на античността Нешо Бончев така яростно напада Пърличев за „слабостите“, които приближава в превода му, че последният решава да изгори недовършения си ръкопис. Христо Ботев също се изказва жлъчно по въпроса: „Защо не съм и Пърличев, / да преведа Илиада, / но с такъв превод, за който / и лобът да ми се пада“. Дори и свободните в България обичат да подгрязват крилата на по-свободните от тях.

Списъкът с последващи преводачи на откъси от „Илиада“ е доста дълъг и включва хора като Петко Р. Славейков, Иван Вазов, Александър Балабанов и Асен Разцветников. Първият цялостен превод, издаден през 1899-а, е дело на Димитър Душанов, но в проза („докато не може да имаме най-хубавото, не е грех да имаме и по-малко хубавото“). Следва първият поетичен превод на Георги Попов от 1918-а, на Николай Вранчев (1938), популярна адаптация за юноши на Ран Босилек (1949) и познатият на всички ни от училищните антологии вариант („Музо, възпей оня гибелен гняв на Ахила Пелеев“) на Александър Милев и Блага Димитрова (1969).

Повече от петдесет години ни делят от последния пълен превод на „Илиада“ на български – време, за което езикът, вкусовете и дори чувствителността към литературата са сериозно са се изменили. Време, за което един класически текст започва да остарява и да изисква друга форма, друго превъплъщение, за да продължи да живее сред новото поколение читатели. Това беше и една от причините да включва „Илиада“ в рубриката „Паралелни преводи“. Откъсът, който избрах (песен 21, стихове 67-119) не е от най-популярните, но лично за мен е един от най-вълнуващите. В него развилелият се, гневен Ахил хладнокръвно убива молещия го за милост малък син на Приам, Ликаон. Патосът на коленичилия младеж (почти дете), който отчаяно спуска с една ръка коляното на Ахил, а с другата копие, притежава изключителен емоционален заряд. Отказът на Ахил да го пощади, защото „нищо един от смъртта си не ще се изплъзне“, дори и най-добрите от нас, е едновременно философски мъдър и жесток в мъдростта си. Мъдрост и жестокост вървят заедно тук.

Благодарен съм, че на поканата ми се отзоваха изявени преводачи на антична литература като Доротей Табакова, Георги Гочев, Петя Хайнрих и Димитър Илиев, както и по-нови имена като студентка Борислав Петров. Надявам се това да е само първата крачка към един различен, съвременен български превод на Омировата „Илиада“.

ДИМИТЪР КЕНАРОВ

Георги Гочев и Петя Хайнрих

*Вдигна Ахил богоравен копие да го пронже,
Онзи обаче се сви, тичешком коленете му хвана.
Близна гърба му превит, заби се в земята, затрепка
бързото копие, жадно човешката кожа да вкуси.
Сграбчил с едната ръка здраво крака на Ахила,
с другата стиснал дървото, забито в земята до него,
бързо редеше такива думи крилати за милост:
„Милост, Ахиле, виж как на колене пред тебе се моля!
Храненик божи, смил се, от тебе очаквам закрила,
първо при тебе съм вкусил златния плод на Деметра,
в онзи ден, в който ме грабна от двора красиво опасан
и ме завлече за продан далеч от баща и от близки
чак на свещения Лемнос, дете сто вола платиха.
Три пъти повече бих ти пожертвал. Днеска изгрява
утро дванайсетото вече, откакто пристигнах при Троя.
Много изстрадах! Отново ме хвърли в ръцете ти злата
Мойра, съюзник на Зевса, когато намрази човека.
Мрази ме той, щом пак ме предава отново на тебе!
Мен кратколетен роди Лаотое, на Алтеса щерка,
Алтес, цар на лелеги, войнолюбивото племе,
който царува над Педасос стръмна, над Сатниоейс.
Стана жена на Приам гъщеря му, една на от много.
Двама му сина роди, двамина ни ти ще убиеш.
Най-отпред би се в доспехи Полюдорос богоподобен,
който сега е пронизан от твоето копие остро.
Ето че тук си. И зло ми се пише. От твоите длани*

*няма измъкване вече, щом демон на теб ме подхвърли.
Друго ще кажа, което ти трябва добре да обмислиш:
мен не убивай, не съм брат едноутробен на Хектор,
който срязи твоя толкова благ и безстрашен приятел!“
Тези молби наговори блестящият син на Приама,
ала отсреща Ахил непреклонен така му отвърна:
„Млъквай, глупако, за откуп не искам да чуя и дума!
Във времената преди съдбоносния ден на Патрокъл
меко сърцето ми беше и склонно троянци да жали,
много тогава плених и продадох ги живи нататък.
Днес вече нито един от смъртта си не ще се изплъзне,
хвърлен от някой безсмъртен в ръцете ми близо до Троя,
никой троянец, а още по-малко Приамов потомък!
Драги, умри като тях! Защо си захленчил напрасно?
Даже Патрокъл е мъртъв, а беше по-силен от тебе!
Виж ме и мене, хубав и едър, пред тебе застана!
Син на баща съм от сой, а богиня е моята майка!
Да, но и мене грози смърт и съдба несломима,
някоя сутрин ли, обед ли, или пък вечер по тъмно
ще ми отнеме духа, в дар да го нося на Арес
някой със своето копие, или стрела ще ме стигне.“
Каза. На онзи сърцето се сви и коляно затрепка.
Пусна забитото копие, седна, ръцете разпери.
Меча си остър тогава извади Ахил и замахна,
вби го под вратната кост и дълбоко в гръбляна
мечът двустър потъна, а онзи се просна безжизнен.
Рукна кръвта му, потече на вади, намокри земята.*

Коментар от преводача

Бележки без щит: Λοκάον изобщо не е споменат по име в откъса, случилото се с него се отнася до всеки герой, когото съдбата – Мойра, подхвърля на бойното поле. Той е действително „онзи“: всеки, на когото съдбата е да падне от по-силен от него.

Предаваме в номинатив единствено число имената на героите и местата, за които нямаме установена трайна употреба на български, например Лаотое или Педасос. Имената са част от типичната мелодия на езика и изкуственото им нагласяне според нормата, с която сме свикнали на български, ни изглежда неоправдано.

Опитахме се да запазим оригиналния размер на поемата. Причините за това обаче не са формални (и не са свързани с традицията на предаване – защото сме свикнали да четем Омир в хекзаметър), а смислови. Размерът внушава ред. Каквото и да се случва на бойното поле, има един по-висш ред, който държи света свързан и предвидим: това внушава наличието на поетически размер. Когато той се отстранява в името на някакво съдържание, с него се отстранява и теологическо внушение, че светът е управлявана и свързана цялост.

Борислав Петров

*Ахил божествен вдигна копието си дълго,
готов да го уцели. Ликаон го избегна
и след това, навел се, си хвана коленете –
то мина над гърба му и спря се във земята,
макар целта да беше плътта човешка. После 70
с едната си ръка му докосна коленете,
а с другата държеше копие островърхо,
ала не го захвърли, а просто се замоли –
така с крилати думи започна да говори:
„На колене те моля, Ахиле, пощади ме,
към мене имай милост, о, потомъко Зевсов. 75
Искрено ти се моля като почтен молител,
понеже аз при тебе за първи път опитах
храната на Деметра във онзи ден, когато
от тебе бях завлечен в добре орана нива
и после ме отведе на свещения Лемнос –
от моите другари далеч, и от баща ми,
и ме продаде в робство – донесоха ти сто вола.
Платих три пъти толкоз, за да стана свободен. 80
Сегаишното за мен е дванадесето утро,
откакто аз най-сетне във Троя се завърнах –
немалко бях изпатиц. Сега пък пак отново
гибелната съдба ме в ръцете ти постави –
аз трябва да съм много на татко Зевс омразен,
щом пак на теб ме даде. Ех, кратко ще живея,
роден от Лаотоя, на Алт стареца щерка – 85
на Алт, който царува над войновени лелеги
от високия Педас при река Сатниоент.
За неговата щерка Приам се е оженил,
а и за много други. Родила е тя двама,
на всеки от които гърлото ще прережеш:
един си веч погубил сред предните редици 90
с копието си остро – Полидор богоравен,
а този път на мене злината ще се случи,
понеже аз не мисля, че от ръцете твои
ще мога да избягам – смъртта ми приближава.
И друго ще ти кажа – добре да го обмислиш: 95
недей да ме убиваш, понеже ние с Хектор,
убиецът на твоя добър и смел приятел,
макар и да сме братя, не сме едноутробни.“
Помолил се със думи и свършил да говори,
славният син Приамов изслуша реч сурова:
„Недей да търсиш милост, недей да ми говориш –
глупак си ти! Патрокъл преди смъртта да срещне, 100*

They well-known captive, great Achilles, see.
Once more Lycaon trembles at thy knees.

Book. XII.

Автор: Мери Евънс

поцадявах троянци – по-приятно ми беше,
та залавах мнозина и продавах във робство.
Но вече да избегне смъртта не може никой,
когото бог пред Троя в ръцете ми изпрати,
ни от троянци някой, ни на Приам децата.
Приятелю, загиваш, какво така се жалваш?
Загина и Патрокъл, по-смел от тебе с пъти.
Не виждаш ли какъв съм – красив, а също силен?
Роден съм от богиня, а знатен е баща ми,
ала и мене също смъртта не ще пропусне –
ще дойде нявга обед, утро или пък вечер,
когато в битка някой живота ми ще вземе,
използвайки лъка си или копие остро.“
Така каза. В краката Ликаон подкоси се,
сърцето му омекна, копие остави,
протегна си ръцете и седна на земята.
А пък Ахил тогава извади меча остър
и точно под врата го над ключицата вниза –
така мечът двустър изцяло в него влезе,
а той се свлече долу и проснат там лежеше
и черна кръв течеше и мокреше земята.

Коментар от преводача

Най-трудното при превод на поезия е да избереш размера. Въпросът по какъв начин трябва да се превежда античната поезия няма (един) правилен отговор – затова е необходимо да се експериментира. Първоначално се стремях стихът да бъде слабичен, но повечето от стиховете от само себе си се наместиха в ямб, като все пак останаха няколко с други стъпки, които успешно да прекъсват монотонно пренебрежливия ямб.

Доротей Табакова

Дългото копие вече Ахил божествен бе вдигнал,
за да убие – но онзи се мушна в нозете му ловко
и коленете му сграби – а пък острието над него
в миг прелетя, за път изгладняло – и звънна в земята.
Той на Ахил коленете обгърна с ръка, а със друга
вкопчи се силно в забитото копие, без да го пуска,
глас извиси към врага си и думи хвъркати продума:
„Падам пред тебе, Ахиле, свян имай и поцади ме!
Зевсоотхранен пред теб съм застанал подобно молител!
Първо при тебе съм вкусил хляб от Деметрино жито
още когато плени ме във нашите тучни градини
и ме продаде далеч от баща и приятели верни
на пресвещения Лемнос – сто вола получи за мене.
Три пъти повече днес ще получиш! Дванадесет дена
минаха само, откакто пристигнах във Троя измъчен.
Ето, че пак във ръцете ти хвърли ме гибелна участ –
явно ме мрази Кронион, щом пак на тебе ме даде
и кратковечен роди ме майка ми Лаотоя.
Апт, моят дядо, е цар на войнолюбци лелеги;
Педас, високия град край Сантисонт той владее.
Щерка му беше жена на Приам между други мнозина.
Двама роди му – на двамата ти ще прережеш гърлата...
Унищожки ти сред първите воители с копие остро
моя брат Полидор, на боговете подобен.

Същото нещо и с мен ще се случи. Не ще да избегна
твоите ръце, щом във тях ме хвърли сега божеството.
Но ще ти кажа и друго, а ти заложи го в ума си:
ти не убивай ме, аз не съм едноутробен на Хектор,
онзи, който уби твоя нежен и мощен приятел.“
С думи такива светлият син на Приам се примолу
милост да има, но в отговор чу безмилостно слово:
„Никак недей да отваряш и дума за откуп, глупако!
Докато не дойде за Патрокъл денят съдбоносен,
беше ми драго на мен да щадя неколцина троянци,
много аз живи плених и след туй ги продадох във робство.
Само че днес няма нито един смъртта да избегне,
щом във ръцете ми бог го изпрати там край стените на
Троя.
Никой троянец, особено пък на Приам синове.
Хайде, приятел, умирай и ти! Какво си ми ревал?
Та и Патрокъл умря – къде по-прекрасен от тебе!
Мигар не виждаш какъв съм и аз – чудесен и снажен?
От благороден баща съм, богиня е мене родила,
но и над мене надвисва смъртта и съдбата всесилна.
В ранни зори или вечер, или пък ще стане по пладне,
някой във битка на Арес и моя живец ще изтръгне
с копие или стрела, изстреляна от тетивата.“
Рече така. Коленете на момъка се подкосиха
и му омекна сърцето. Разпери ръце той и седна.
А пък Ахил измъкна острия меч и заби го
в шията му покрай ключицата – и мечът двустър
хлътна изцяло навътре; простря се веднага младежът
там по очи – и черната кръв напои там земята.

Коментар от преводача

Никога не съм имала афинитет към баталните сцени на Илиада, техния анатомичен натурализъм, в който дори няма жестокост, а само хладна пресметливост на оръжието, което сякаш води човешката ръка, а не е направлявано от нея. За да преведа текста, трябваше да си представя позите на героите, да чуя интонациите им – епически отстранени, някак безстрастни въпреки надвисналата смърт.

Големият проблем беше думите да прозвучат едновременно задъхано и хладно, а стихът да се начупи по ритъма на движенията, без да робува на традиционната схема на хекзаметъра, но и без да излиза от нея. Формално това, което правя, се нарича смесен хекзаметър, а по същината си е игра с ритъма и небрежност към метъра.

105

110

115

Димитър Илиев

С мисли такива към него затича се, онзи пък в ужас
черната участ търсеше как с молби да избегне.
Копие тежко Ахил пребожествен за гибел повдигна,
другият пък се завтече и падна ничком пред него.
Острият връх просвистя над главата му, спря се в земята,
петимен с кожа и плът на човек да засити глуда си.
Клетата жертва Ахил за коляно с десница държеше,
сграбчил стръвното копие с лява ръка, без да пуска.
После към своя губител се с думи крилати обърна:
„Аз пред теб коленича, Ахиле, а ти зачеши ме
и ме помилвай, защото за теб съм като молител!
Първ на трапезата твоя вкусих от хляба човешки
в този ден, в който ме габна от китната родна градина
и надалеч от баща и от близки ме в робство отведе
на прекрасния Лемнос – сто вола цена ти спечелих.
Скоро се върнах, откупил се срещу три пъти по толкоз.
В Троя видях днес дванайста зора след дългите мъки.
Ала съдбата губителка пак ме в ръцете ти прати!
Много ще да съм омраzen на татко Зевс, който отново
ме остави на теб! Комай за живот кратковечен
майка ми ме е родила Лаотоя, която
е дъщеря на стария Алтес, цар на лелеги
войнолюбиви в град Педас на Сатионент във полите.
А Приам взе дъщерята на Алтес за своя съпруга
(с други немало наред) и от нея му се родиха
две деца, и на двете кожата ти ще отнемеш.
Полидор богоподобен сред първите в битка погуби
с копие остро, а вече и мен ще застигне злината.
Няма измъкване, щом ме съдбата в ръцете ти даде!
Друго обаче ще ти обясня, а ти проумей го:
брат не съм едноутробен на Хектор, недей ме погубва!
Той уби твоя другар Патрокъл храбър и силен.“
Славният син на Приам такива му думи издума,
паднал пред него в молба, но безмилостен глас го посрещна:
„Не говори ми, глупако, за никакви милост и откуп!
Денят съдбовен преди да застигне предивен Патрокъл,
по-драго бе на душата ми да поцадявам троянци.
Хващал съм много във плен и пускал съм ги невредими.
Но няма вече човек, който смъртта да избегне,
щом пред стените на Илион бог ми го прати в ръцете –
а на Приам синове най-вече от всички троянци.
Хайде и ти, драги, вече умирай и стига си хленчил!
И Патрокъл умря, а по-доблестен беше от тебе.
Нима не виждаш и мене какъв съм – хубав и снажен,
от благороден баща съм роден и майка богиня.

Ала и мен ще надвият смъртта и съдбата жестока –
в някой решителен миг сутринта, на обяд или вечер
някой и моята доблест ще погаси във гърдите,
с копие дълго прицелил се или на лък с тетивата.“
Тъй рече, на Ликаон се свиха сърце и колене,
копие пусна, протегна ръцете си, проснат пред него.
А пък Ахил остър меч извади и го удари
в ключицата под врата и той на земята се свлече,
рукна му черната кръв и във пръстта се прослука.

Коментар от преводача

Случи се така, че поканата да преведа пасажа от „Илиада“ за убийството на Ликаон ме свари по време на преход с ветроходна лодка из Егейско море. Имах късмета да попадна на места като античното свърталище на пирати Скирос, където според легендата Ахил известно време се крие, преоблечен в женски дрехи, за да избегне участието си в Троянската война, както и на Лемнос, споменат в текста, където Ликаон е продаден в робство като царски син военнопленник срещу баснословната цена от сто вола. Макар че бях далеч от спокойствието на дома, с всички книги и речници под ръка, се захванах с превода, воден от убеждението, че различните точки в света на античната литература се опознават най-добре, когато ги обхождаш по море, а водите на Източното Средиземноморие са естествено място да се чете, пее, рецитира и превежда Омировият епос. Преводът е правен малко „на коляно“, експериментално, но без пренебрежение към езиковите детайли, за което помогна достъпът, макар и оскъден, до онлайн речникови помагала. Немалка роля в процеса имаха и моите спътници, все хора будни и четящи, но не формирани (и съответно деформирани) от специализирана филологическа подготовка. В хода на превеждането те бяха аудиторията, която оценяваше доколко текстът върви гладко, четиво – и слушаемо, както подобава на древната поезия – и същевременно интересно. По принцип не съм безкрайно зорещ привърженик на т.нар. „еквиметризм“ при превода на антична мерена реч, който е опит за прилагането на някакъв силаботонически сурогат на гръцките и латинските метрически схеми. Но тъй като смятам, че точното метрическо съответствие на епическия хекзаметър в нашата поезия може да бъде намерено само след поредица от проби и грешки, тук, по липса на достатъчно време да експериментирам повече например със стъпката на българските епически народни песни, използвах нещо подобно на еквиметрическия хекзаметър, прилаган в академичните преводи на гръко-римска литература. Позволил съм си само да не се стремя към еднакъв брой срички във всеки стих, за разлика от днешния еквиметричен, но в съгласие с античния метрически хекзаметър. Надявам се, че това прави преводния експеримент да звучи по-естествено и плавно за съвременното ухо, без разказът да напуска съвсем територията на мерената реч и да се превръща в художествена проза – според мен една от основните характеристики на епическата песен, както тя е била практикувана от аеди, рапсоди и бардове от древни времена до днес.

Ева Х. Д. е псевдоним на Ева Хараламбигис-Дохърти – съвременна канадска поетеса, живееща и твореща в Торонто. До момента има две публикувани стихосбирки: „Гнила свършена уста“ (2015) и „Насинено око“ (2016), издадени от „Мансфийлд прес“ в изключително малък и понастоящем изчерпан тираж. През 2015 г. печели международната награда за поезия на Монреал със стихотворението „38 Мичиган“. Ева Х. Д. добива известна доза популярност посредством филма на Чарли Кауфман „I'm thinking of ending things“, в който главната героиня рецитира стихотворението ѝ „Wonedog“.

Работила е като преводач, бавачка, съзвала е картонени кашони на поточна линия. В момента е барманка на улица „Куийн Уест“. Казва на хора, които не са чували за „Роулинг Стоунс“, че името на гаджето ѝ е Кийт Ричардс. Не обича да чете пред публика. В свободното си време предава писмено измислените разговори на гълъби и раци.

СЕВЕРИНА СТАНКЕВА

Ева Х. Д.

Wonedog

Да се завърнеш у дома е ужасно, независимо дали кучетата облизват лицето ти или не; независимо дали те очаква съпруга или просто самота в такава форма. Да се завърнеш у дома е ужасно самотно, толкова, че мислиш с умиление за потискащото атмосферно налягане там, откъдето тъкмо си се завърнал, защото всичко е по-лошо след като вече си вкъщи.

Мислиш за насекомите, вкопчили се в стеблата на тревите, дълги часове по пътищата, пътна помощ и сладолед, и чудатите форми на някои облаци и тишини с копнеж, защото не си искал да се връщаш. Да се завърнеш у дома е просто отвратително. И домашните тишини и облаци не допринасят за нищо друго, освен за общото неразположение. Тези нищожни облаци са всъщност подозрителни и изградени от различно вещество от тези, които си оставил зад себе си. Ти самият си бил прекроен от различна облачна тъкан, върнат, остатъчен, зловещо срещнат от лунна светлина, тъжен от завръщането си, разхлабен на грешните места, мръсен комплект грехи, гнусен, износен парцал.

Връщаш се у дома
приземил се на луната, чужд;
земното гравитационно привличане
с вече удвоено усилие,
влачи развързаните ти връзки
и раменете ти,
все по-дълбоко строфата на тревогата
се гравира върху челото ти.
Връщаш се у дома задълбочен,
изсъхнала воля, захваната за утрешния ден
чрез тънка нишка от...

Както и да е...
Въздишка в набега на еднаквите дни.
Може пък и, в един момент...

Мда...
Както и да е...
Върнал си се.

Слънцето се движи нагоре-надолу
като уморена курва,
времето е бездвижено
като счупен крайник,
докато ти просто продължаваш да остаряваш.
Нищо не се движи,
освен приливите и отливите на сол в тялото ти.
Зрението ти се замъглява.
Носиш собственото си време със себе си,
големият син кит,
скелетна тъмнина.

Връщаш се
с рентгеново зрение.
Очите ти са се превърнали в глад.
Връщаш се с мутиралите си дарби
в къща от кокал.
Сега всяко нещо, което виждаш,
всичко : кокал.

Тийнейджърски неща завинаги

Можеш да продължиш да правиш тези тийнейджърски
неща завинаги.
Можеш да сядаш на пътя в свършената лятна тъмнина
и да слушаш как женен мъж роптае срещу затвора,
който сам е построил за себе си. Това е същата улица,
на която
стоеше и пушеше, когато беше на петнайсет, слушайки
момче
да описва гнева на баща си, белезите, самотния въпрос
защо. Те биха могли да са един и същи човек. Мъжът още
отсега
завиждащ на прохождания си син, момчето,
присвиващо се от
баща си. Това би могло да бъде същата вечер, този
влажен
юни, желанието да докоснеш красивото лице на някого
с гнилата си, свършена уста.

Йерусалимска утрин

Свободна съм от радиото.
Скитаща се и оранжева като цвете,
бледа като портокалов цвят,
пренебрежната и преминаваща. Гълъби
в чакъла.

Котката е по следите на птицата, твърди Абсал.
Птицата е по следите на, последваща мисъл
в бръмчащите храсти
шум във въздуха, който не е
двигател.

Любовна песен за котките, след това
хибискуса, Кипър,
камъните.
За розовата пластмасова запалка
и розовите гащеризони
на пазара и полуизядените
сладкиши и ученичките и цигарите „Голоаз“.

Тост за бездомника
в „Пицата на Джон“ преди шест години,
китайските знаци като мраморни мъниста и
нефритът около врата ми.

Боже, свършено е,
розовите цветове,
розовият следобед.
Каси вино погредени
като ананаси,
историята, която калният насип
кафе разказва
на порцелана. Аз бях тук.
Помни ме.

Фотография: Иван Шишиев

38 Мичиган

Ти си на трийсет и осем Мичигана разстояние от мен
Трийсет и осем росомахови щата в чашата ти
в небето, защото да бъдеш мъртъв е като да бъдеш
дълбоко пиян, дълбок като празен силос,
с твоите мисли и твоите ръце и твоите
кредитни карти, които те пренебрегват, само очи, очи,
и за
тези очи нищо, или небето, или миризмата на тор,
или трийсет и осем Мичигана от черен, подпухнал лег.

Един Мичиган е далеч по-голям от футболно игрище
и два или десет е едно от тези аз съм мъж, който няма
нужда от жена тип пътувания с мотоциклет и
петнайсет е всички
стари пътища на чая или коприната или подправките
или Транссибирската
мизерия навита на руло; но трийсет и осем е размерът
на пространството, където О,
имам нужда да ти се обадя, макар и положила ръце на
телефона да съм отблъсната от силовото поле на
практичността,
хващайки се за несъответствията в календарната
година и моето
желание и твоето несъществуване. На трийсет и осем
Мичигана разстояние
ти безспорно си някъде или другаде, колебаещ се пред
битието,
омитащ сандвич, направен от рядък, невъзможен
въздух.
Ти си толкова вероятен, колкото апокалипсиса: Почти
мога да те чуя
по радиото си, припукванията на гласа ти от глина.

Извиквам снимки на планетата ни, видяна от
измислени места като например луната и тя изглежда
като куб на Рубик. Отлепи стикерите и
погреди черната пластмаса отдолу. Погреди този
празен
лист от алуминий. Погреди този мравояд.

Да, препоръчвам вървенето в дъжда,
къпането в езерото, виенето към сянката
на луната зад луната. Кажу Тичай надалеч
преди да хвърлиш далече. Кажу ези. Дай на
мъртвите повече, отколкото заслужават. Да,
препоръчвам
офейкването. Чуваш ли ме, номер трийсет и осем
Мичиган надолу по линията? Тичай надалеч.

Превод от английски: СЕВЕРИНА СТАНКЕВА

Виолета Кунева

Опитомяване

Един ден смъртта се появява
като бездомно кученце,
което подтичва след нас.
Ляга в краката ни.
Чуваме дишането му.

Купуваме кашка.

Стани, смърт!
Седни!
Тихо!
Редом, смърт!

Учи бързо.
Отговаря на всички имена.

Винаги помни обратния път
в лабиринта.

Затова стискаме кашката.
Не я пускаме.

***

усърдието
първи да съобщиш лошата новина
търсиш верни помощници
за пренасянето ѝ

забиваш я като острие в другия

малко преди това ѝ позволяваш
да те ужили леко
за да провериш
дали си жив

Картичка от ага

Здравей!
Устрои се добре.
Живей отново на номер десет,
отново втория етаж.
Намерих си прилична работа
от девет до пет.
Тук лятото е прохладно,
зимата – мека.
Няма да повярваш,
но онзи страхотен готвач
от ресторантчето ни на ъгъла
е отворил заведение наблизо.

Всичко е нормално.
Просто не стават чудеса.

***

благословена да е храната
тя ни поддържа тежки и сигурни
за да удържим короните

ще приемем в себе си всичко
и ще бъдем свине и ябълки и бройлери
мляко и отрова
отрова
силна като апетит защото

какво би се случило иначе –

претенденти за господари на света ни
смърт която не зависи от нас

***

мога да позная
дали непознатите на съседната маса
са съпрузи любовници
или брат и сестра
кога приятелите ми ще се разделят
и в кого ще се влюби съседката

а не знам дали с теб се обичаме
или се виждаме за първи път

в тази стая на шрьодингер
само онези които са вътре
не знаят какво се случва

***

Мой добричък страх,
къде си?
Така строго ме охраняваше –
другите лоши неща
не смееха да припарят.
А сега прииждат кораби и сладкодумни.
Ти течеше във вените ми като смола
и забавяше живота с всичките му опасности.

Върни се, мой омаен, предан страх,
завий ме презглава,
стисни ме за гърлото,
гласът ми ще ме взриви.

Издирва(и) се

едно стихотворение тръгва
от хаоса в бульона на кръвта
поема спокойно към белия свят
оставя живота да го нарани
носи си белезите
крие се зад думите си
опровергава се

въпреки че се променя външно
няма страх от смъртта
знае

ти
ще го разпознаеш

Разбира се че вселената се разширява

всяко посетено място
добавя нов абзац в книгата на бягствата
към която посягаме
когато сънят стане непоносим

понякога думи или случайни минавачи
избутват границите на страха
като повредена наред улицата кола

като побесняло добиче страхът
забива рога в стените на вселената
и ги разкъсва

преди да зараснат
от дупките прониква светлина

***

дръж демоните си далече –
на един изстрел разстояние
не ги кръщавай за нищо на света
слизай при тях само в мрака на съня
там бъди безразсъдно смел
и повтаряй че си готов
да обичаш себе си
както обичаше мен
това оръжие стига
ще скимтят като старци
защото от белезите си знаят –

любовта е изстрел в тъмното
който ще ги намери

Фотография: Иван Шишиев

На 11.02.2020 отпразнувахме 29-ия рожден ден на „Литературен вестник“. До навършването на неговата кръгла годишнина ще излиза рубриката „Лице на броя“. Тук ще срещнем автори, читатели, приятели на вестника, които ще довършат по своеобразен начин изречението „Чета АВ...“. Защото АВ е вестникът с хиляди лица.

Фотография: Алия Трифонова

Някой си Плъм

Анри Мишо

I

Един спокоен човек

Когато протегна ръце извън очертанятията на леглото, Плъм се учуди, че не напипва стената. „Я виж ти, сигурно мравките са я изяли...“ – помисли си той и отново заспа. Не след дълго жена му го хвана и го разтърси: „Гледай бе, мързел! Докато си спал, са ни откраднали къщата“. И наистина – цялата небесна шир се простираше на всички страни. „Ха, хубава работа!“ – рече си той. Малко по-късно се чу шум. Един влак препускаше с бясна скорост към тях. „Както се е разбързал, сигурно ще пристигне преди нас“ – помисли си Плъм и пак заспа. После се събуди от студ. Беше плувнал в кръв. Няколко парчета от мялото на жена му лежах до него. „Заедно с кръвта – помисли си той – се появяват и купища неприятности; ако този влак не беше минал отпук, сега щях да съм много щастлив. Но понеже вече мина...“ – и отново заспа. – А сега да видим – каза съдията – как ще обясните, че жена Ви се е наранила сама, как така сама се е нарязала на осем парчета, без Вие, който сте лежали до нея, да ѝ попречите и дори да я забележите. Ето това е загадката. Тук е същината на проблема. – Вече не мога да ѝ помогна – помисли си Плъм. И отново заспа.

II

Плъм в ресторанта

Плъм обядваше в ресторанта, когато салонният управител се приближи до масата му, изгледа го строго и каза загадъчно тихо: „Яденето в чинията Ви не фигурира в менюто.“

Плъм веднага започна да се извинява: – Как да Ви кажа, в бързината изобщо не погледнах менюто. Поръчах просто една пържола с надеждата, че тук може би сервите пържолите или че ще намерите някъде в квартала, но същевременно бях готов да поръчам нещо друго, ако нямате от тях. Келнерът не се учуди особено, прие поръчката и след малко ми донесе пържолата. Това е... Разбира се, аз ще запламя колкото струва. Не отричам, че беше добре приготвена. Ще я платя без колебание. Ако знаех, на драго сърце щях да поръчам някакво друго месно ястие или просто едно яйце, но във всеки случай сега вече не съм гладен. Веднага ще Ви платя. Обаче салонният управител не се помръдва. Плъм се чувства ужасно неудобно. След миг вдига очи... хм, сега вече пред него стои управителят на заведението. Плъм веднага започна да се извинява: – Не знаех, че пържолите не фигурират в менюто. Дори не го погледнах, защото нещо неговиджам и не си нося очилата, затова трудно бих могъл да го прочета. Поръчах първото нещо, което ми мина през ума, не толкова защото ми харесва, колкото за да завържа разговор с келнера и той евентуално да ми предложи нещо друго. Навярно защото беше зает, нямаше време да се занимава с мен и ми донесе пържолата, а аз започнах да ям твърде разсеяно... Както и да е, ще платя на Вас, понеже така и така сте тук. Управителят на заведението обаче не помръдва. Плъм още повече се притеснява. Подава му банкнота, но ето че пред очите му се появява униформа – дошъл е полицаи. Плъм веднага започва да се извинява: – Влязох тук, за да си почина. Но ето че изведнъж ми викат: „Какво ще поръча господинът?“ „О, една бира“ – отвръщам аз. „Друго?“ – сопва се келнерът. Тогава, по-скоро за да се отърва от него, поръчах пържола. Почти бях забравил за нея, когато ми я донесоха в чиния; така че, нали разбирате, вече беше пред мен... Ако искате да уредим въпроса, ето и за Вас. И също му подава банкнота от сто франка. Щом чу отдалечаващите се стъпки на полицаия, помисли,

че вече е свободен. Но сега пред него застана полицейският пристав. Плъм веднага започна да се извинява: – Трябваше да се срещна с един приятел. Но понеже не дойде според уговорката, реших да вляза тук, защото той обикновено минава по тази улица на връщане от работа. Седнах на масата до прозореца и тъй като не знаех колко време ще го чакам, пък и не исках да създавам впечатление, че съм стиснат, си поръчах пържола, за да не стоя като кон на празна ясла. Дори и за миг не съм мислил да консумирам нещо. Но щом ми поднесоха пържолата, започнах да ям машинално, без изобщо да си давам сметка какво правя. Трябваше да Ви кажа, че за нищо на света не бих отишъл на ресторант. Храня се само вкъщи. Въпрос на принципи. В случая става дума за чисто развлечение, както може да се случи на всеки изнервен човек. Просто несъзнавана постъпка и нищо повече. Но полицейският пристав се обади по телефона на шефа на Обществената безопасност: „Хайде – каза той на Плъм, като му подаде слушалката, – обяснете всичко. Това е единственият Ви шанс за спасение.“ Един полицаи го заблъска брутално и му каза: „Сега май ще трябва да влезете в правия път!“ В този момент в ресторанта влязоха пожарникарите и управителят му каза: „Виждате ли каква щета нанесохте на заведението? Същинска катастрофа!“ И посочи опразнения салон. Агентите от Тайната полиция го съветваха: „Лошо Ви се пише, тъй да знаете. По-добре всичко си кажете. Не Ви е за пръв път. Щом сте я докарали дотам, значи положението е сериозно.“ Едно грубо ченге му каза през рамо: „Слушайте, не мога да Ви помогна. Такава е заповедта. Ако не говорите в слушалката, ще Ви цапардосам. Ясно ли е? Признайте си! Предупредих Ви. Ако не говорите, започвам да бия!“

Превод от френски: КРАСИМИР КАВАЛДЖИЕВ